O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • www.uzas.uz • 2007-yil, 16-noyabr • № 46 (3926)

ЯНГИ АВЛОД ПАРВОЗИ

Юртимиз келажаги бўлган ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларни рағбатлантириш мақсадида "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми" жамғармаси томонидан ўтказилаётган кўплаб қизиқарли тадбирлар мамлакатимиз маданий ҳаётида ўзига хос воқеага айланаётир.

Шундай тадбирлардан бири куни кеча "Халқлар дўстлиги" саройида "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати "Камалак" болалар ташкилоти ҳамкорлигида ташкил этилган "Янги авлод — 2007" республика болалар ижодиёти фестивали ғолибларини тақдирлаш маросими муносабати билан бўлиб ўтган гала-концертдир.

Дастлаб Ўзбекистон давлат консерваториясида 11 — 12 ноябр кунлари фестивалнинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят ва Тошкент шаҳри саралаш босқичи ғолиблари иштирокида катта концерт дастури намойиш этилган эди.

"Янги авлод" фестивали "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми" жамғармасининг йирик ижодий лойиҳаларидан бири бўлиб, мазкур тадбир иқтидорли ўқувчи ёшларни излаб топиш, аниқлаш ва ҳар томонлама қўллаб-қувватлашда муҳим аҳамиятга эга. Буни қизиқувчилар ва иштирокчилар сони йилдан йилга ўсиб бораётгани ҳам яққол кўрсатиб турибди. 2004 йилдан буён ўтказилаётган ёш истеъдодларнинг бу беллашувида дастлаб уч юз нафардан ортиқ ўғил-қиз иштирок этган бўлса, айни кунга келиб салкам саккиз ярим минг ўқувчи қатнашишга муваффақ бўлди. Уларнинг қарийб беш юз нафари эса якуний-республика саралаш босқичида қатнашиш имкониятини қўлга киритган эди. Иштирокчилар классик мусиқа, миллий чолғу асбоблари ижрочилиги, хонандалик, рақс, тасвирий ва амалий санъат, шеърият, насрий ҳамда саҳна асарлари каби олти йўналишда ўз билим ва маҳоратлари, иқтидорларини намойиш этдилар.

Жумладан, Тошкент Фото уйида тасвирий ва амалий санъат йўналиши бўйича ижодий беллашув ғолибларининг асарларидан иборат кўргазма очилди. Унда юртимиздаги ёш талантларнинг бирюз элликдан ортиқ ижодий иши намойиш этилди.

Айтишларича, истеъдодсиз боланинг ўзи бўлмас экан. Истеъдод баъзиларда яққол кўзга ташланса, баъзиларда бир қадар яширин ҳолатда бўй кўрсатади. Фақат ана шу иккинчи тоифадагилар истеъдодини эътибор, йўналтириш орқали кашф этиш, яъни рўёбга чиқариш мумкин. Негаки истеъдодсиз одам ҳамиша ўзига йўл очиб олади, истеъдодлилар эса кўпинча кўмакка муҳтождир. Шу маънода ҳам "Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми"нинг эзгу ишлари ниҳоятда хайрлидир.

Шунингдек, мазкур жамғарманинг фан, таълим, маданият, санъат, спорт соҳаларида тинимсиз изланаётган, интилувчан ва фидойи ёшларни аниқлаш, уларнинг ўз истеъдодини тўлиқ намоён этиши учун барча имконият ва шароитларни яратиш, келгусидаги янгидан-янги ижодий парвозлар сари ундаш борасидаги ижодий лойиҳалари ҳам таҳсинга лойиқ.

Президентимиз Ислом Каримов ташаббуси билан жамиятимизнинг барча соҳаларида изчил олиб борилаётган ислоҳотларнинг мазмун-моҳияти ёш авлодни мустақил ва теран тафаккур соҳиби, соғлом ва баркамол инсонлар этиб тарбиялашдек улуғвор мақсадга йўналтирилган. Бугунги кунда таълим тизимида жадал рўй бераётган улкан ижобий ўзгаришлар, жаҳон андозалари даражасидаги ўқув-тарбия, спорт-соғломлаштириш муассасалари, маданият, санъат, бадиий ижодиёт масканларининг бунёд этилиши, уларда ёшларнинг пухта билим олиши, ўз саломатлигини мустаҳкамлаши бўйича яратилаётган зарур имконият ва шароитлар бунинг яна бир инъикосидир.

Албатта, бундай эзгу ишлар истеъдодли ўғил-қизларни кашф этиш, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, рағбатлантириш борасидаги хайрли юмушларга ҳамоҳанг тарзда амалга оширилаётгани эътирофлидир.

Ушбу жамоат ташкилоти ташаббуси билан ўтказилаётган "Навқирон Ўзбекистон", "Келажак овози", "Янги авлод" каби фестиваллар, кўрик-танловлар, қобилиятли ёшларнинг интеллектуал салоҳиятларини синовчи беллашувлар, фан олимпиадаларининг тобора оммалашиб бораётгани юртимиз истиқболи учун бебаҳо кўмакдир.

Кўтаринки руҳда ўтказилиб, катта санъат байрамига айланиб кетган "Янги авлод — 2007" фестивали истеъдодларни бир мақсад сари бирлаштиргани учун ҳам бу тадбир қутлуғ қадам ҳисобланади. Ана шу қутлуғ қадам юртимиз маданияти ва санъати истиқболини янада юксак поғоналарга кўтараверсин!

18 — ноябр Ўзбекистон Республикаси Давлат байроғи қабул қилинган кун

ВАТАН

Гулга посбон гул тикан,
Ошиғи булбул экан.
Шод этиб кўз қувнатган
Ватан бу — бўстон экан.

Ишқни топиб паридан —
Энг ёруғ ҳулкаридан,
Қарасанг сал наридан
Ватан бу — осмон экан.

Тингласанг тоғ-тошидан,
Сойлари — кўз ёшидан,
Нелар кечар бошидан,
Ватан бу — достон экан.

Яшнар шавкатинг, шонинг,
Ҳилпирар ҳур байроғинг,
Ватан — Ўзбекистонинг,
Ватан — азиз жон экан.

Қанча таъриф ва жило,
Кафтинг устида дуо,
Мусулмонга аввало,
Ватан бу — иймон экан.

Ўткир ХИДИРОВ

"ЎЗИГА ИШОНЧИ ЗЎР ЭДИ..."

Мустафо Камол Отатуркнинг Амир Темур ҳақида ёзганлари

Соҳибқирон Амир Темур Кўрагон ҳаёти ва фаолияти ҳамиша жаҳон афкор оммасини қизиқтириб келади. Бу қизиқиш Туркияда ҳам кучли. Заки Валиди Тўғон, Йилмаз Устина, Исмоил Ака, Дундор Алп, М.Асат Бозқурт ва бошқа кўплаб олим ва адиблар ўз ижодий-илмий фаолиятларида бевосита Амир Темур шахсига ва унинг даврига муносабат билдириб, асарлар ёзганлар. Айниқса, иродали сиёсатчи, моҳир саркарда, кучли нотиқ, Туркия Республикасининг асосчиси ва биринчи президенти Мустафо Камол Отатуркнинг ўз фаолиятида Амир Темур шахсига мурожаат қилиши бағоят диққатга сазовор ҳодисадир. Отатуркнинг туркий халқлар тарихи, сиёсий ва ҳарбий мавзуларга оид кўплаб назарий асарлар ёзганлиги маълум.

Амир Темур вафотига 600 йил тўлиши муносабати билан Туркияда чиқадиган "Билим ва Утопия" журналининг 2005 йил май ойи сонида "Отатуркнинг қўлёзмаларида (Амир) Темур" номи остида мақола босилиб, унда Мустафо Камол Отатуркнинг қўлёзмаларида қолган Соҳибқиронга бағишланган тадқиқотидан каттагина парча келтирилган. Журналнинг ушбу сони бутунича Амир Темурга бағишланган. Таҳририят Отатурк мақоласига шундай сўзларни илова қилади: "Асли Турк тарихи жамияти архивида топилган, нусхаларини ҳурматли Гурбуз Туфекчи томонидан Отатуркнинг бутун асарлари сақланаётган архивига армуғон қилинган ҳужжатлар орасида М.К.Отатуркнинг Амир Темур ҳақида ёзган қўлёзмалари ҳам мавжуддир. Ёзувларнинг бир қисмини Отатурк ўз қўли билан ёзгандир, бир қисмини эса муҳтарама Афет Инона ёзиб олган. Отатуркнинг бу қўлёзмалари тўрт жилдлик лицей тарих китобининг иккинчи жилдидан жой олган".

Мустафо Камол Отатурк турк оламининг буюк сиймоларидан бири, жаҳонга машҳур давлат арбоби ва саркарда Амир Темур шахсига ҳамда унинг даврига жуда ҳам қизиққан. Чунки уларни руҳан бир-бирига бирлаштириб турадиган туйғулар, сабаблар бор эди. Турк олими М.Асат Бозқурт айтганидай, Амир Темур ҳам, Мустафо Камол Отатурк ҳам йўқдан давлат қурган турк фарзандлари эдилар.

Отатурк ўз тадқиқотида, Амир Темурни таърифлаб шундай ёзади: "(Амир) Темур жисмонан жуда бақувват бўлиб, у кечалари ухламасдан от устида юра оларди. (Амир) Темурда бир ҳукмдорлик хусусияти бўлиб, у буйруқ бермоқни хуш кўрарди, ўзига ишончи зўр эди.

... Амир Темурнинг ўзига хослиги таҳликали вақтларда ҳам босиқ ва мулоҳазалик бўлишида эди. Бу буюк ишлар қўлидан келадиган инсонларга хос (фазилат)...".

Тадқиқот "(Амир) Темур — дипломат", "(Амир) Темурнинг исёни", "Тошкўприкда", "Ёмғир тагида бир майдон муҳорабаси (Лой жанги)", "Икки Амир" сингари боблардан иборат. Отатурк Амир Темурнинг давлат бошига келишидан анча йиллар олдинги фаолиятини ҳам кузатади ва таҳликали замонларда қанчалар топқирлик, зеҳну идрок кучини намоён этгани, қўрқмасдан мўғул хони Туғлуқ Темурхон ҳузурига киргани, ишончини қозонгани, раҳбар сифатида чиниқиб бориши ҳақида фикр юритади.

"Мамлакатнинг хароб бўлаётганидан қалби қон бўлган (Амир) Темур ортиқ бу сиёсатга бардош беролмади ва мақсадига эришиш учун отини қамчилади, — деб ёзади Отатурк. (Бу пайт эл-юрт мўғул хони қўшинлари томонидан азобларга дучор бўлмоқда эди — ***Н.Т.***). — Бу ақлли (тўғри) бир қарор бўлди, очиқдан-очиқ қилган ҳаракати уни ҳожи ва дарвешларга қилган яширин тарғиботидан кўра катта муваффақиятларга олиб келди...".

Бир неча йиллар тўхтамаган, тинка қуритарли даражада давом этган ички низолар, жанжаллар оқибатида Амир Темур ўзининг бемисл салоҳияти билан халқ ўртасида катта шуҳрат ва ҳурмат қозонди. Ҳамма унинг ёвқурлиги, қаҳрамонлиги ва адолатли эканлигидан сўз очар эди. Мана шундай шароитда, Отатурк ёзишича, "Ҳусайннинг аскарлари, беклари қочиб Амир Темурга қўшилар эди. Буюк Турк қабилалари унинг тарафига ўтишди. Олти йил ичида бир қўшин соҳиби бўлди..."

Соҳибқирон ҳаёти ва фаолиятини чуқур ўрганган, ундан улги олган Мустафо Камол Отатурк Амир Темурнинг Боязид Йилдирим билан муҳорабаси ҳақида гапириб, усмонли турк томирида оққан қон эмас, йиринг эди, Амир Темур жарроҳдай кесиб бу йирингни оқизиб юборди ва Усмонлилар империясига яна уч юз йил умр бағишлади, деганини айтадилар. Бу ўтмиш тарихни тўғри англашга ёрқин мисол бўла олади. Шундай сўзларни таниқли турк адиби Дундор Алп ҳам ўзининг "Шарқнинг буюк ҳоқони Темур" романига ёзган сўзбошисида келтириб ўтади.

Отатуркнинг Амир Темур ҳақидаги тадқиқотини тўлиқ ўрганиш, уни ўзбек тилига таржима қилиб, нашр этиш темуршунос олимлар олдида турган вазифалардан ҳисобланади. Зеро, Мустафо Камол Отатурк ҳам турк оламининг ёрқин сиймоларидан биридир.

Насруллоҳ ТЎРА,
Халқаро Амир Темур жамғармаси хорижий мамлакатлар бўлими бошлиғи

ВОДИЙ УЧРАШУВЛАРИ

Ижодкор зиёлиларнинг ўз мухлислари билан учрашувлари ҳар икки томон учун ҳам ҳамиша фойдали бўлиб келган. Чунки бундай мулоқотлар чоғи янги-янги мавзулар туғилади, ижодкор ўзи яратаётган асарлари ўқувчиларда қандай таассурот қолдираётганидан, китобхонларнинг хоҳиш-истакларидан, таклиф ва мулоҳазаларидан ҳам бохабар бўлади. Шу маънода Ўзбекистон халқ шоири, бугун қутлуғ 60 ёшини нишонлаётган Анвар Обиджон ижодига бағишланиб, Фарғона, Қўқон, Марғилон шаҳарлари ва Олтиариқ туманида ўтказилган адабий-бадиий кечалар, вилоят меҳнаткашлари, талаба ёшлар, шеърият ихлосмандлари билан бўлган қизиқарли учрашувлар вилоят маданий ҳаётида муҳим воқеа бўлди десак, муболаға бўлмайди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси шеърият кенгашининг раиси Жуманиёз Жабборов, халқ шоирлари Охунжон Ҳакимов, Тўлан Низом, Иқбол Мирзо, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Худойберди Тўхтабоев, таниқли болалар шоирлари Миразиз Аъзам, Турсунбой Адашбоев, Ўзбекистон санъат арбоби, бастакор Анор Назаров, муҳаррирлар Аҳмаджон Мелибоев, Ашурали Жўраев, "Шарқ" нашриёт-матбаа компанияси раҳбари Омонулла Юнусов, Фарғона, Андижон ва Наманган вилоятлари ижодкорлари иштирок этган бу учрашувларда Анвар Обиджон қаламига мансуб бадиий ва саҳна асарларининг маънавий-маърифий аҳамияти, ўсиб келаётган ёш авлод тарбиясига таъсири, муаллифнинг болалар адабиёти ривожига қўшган муносиб ҳиссаси тўғрисида фикр юритилди.

Учрашувларнинг ҳар бири катта мушоирага айланиб, уларда устоз қалам соҳиблари билан бирга ёш истеъдод эгалари ҳам иштирок этдилар. Нотиқлар, айни чоғда, зиёлиларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги ўрни, фаоллиги, тинчлик ва тотувликни таъминлаш, истиқлол манфаатларини ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш ишига қўшаётган ҳиссасига ҳам батафсил тўхталдилар. Мустақиллик шароитида вояга етаётган ёш авлод онг-қалби учун кураш, замонамиз қаҳрамонлари тўғрисида янги бадиий баркамол асарлар яратиш, миллий қадриятларни асраб-авайлаш бугун ҳар бир ижодкорнинг муқаддас бурчи эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилди. Ижодкор ўз сўзи билан мухлисларини эзгулик ва яратувчанликка, Ватанни севиш ва ардоқлашга ҳамиша даъват этиши лозим. Буни элимизнинг суюкли шоирига айланган Анвар Обиджон ижодида ҳам яққол кўриш мумкин.

Фарғона вилоят театри биносида бўлиб ўтган якунловчи тадбирда Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Эркин Воҳидов, вилоят ҳокими Абдуҳошим Абдуллаев иштирок этди.

Болаларга ёзган кам бўлмайди.

Н.МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

ҒОЛИБЛАРНИ ҚУТЛАЙМИЗ

Икки йилдан буён республикамизда Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Марказий кўзи ожизлар кутубхонаси томонидан "Энг меҳрли кутубхоначи" танлови ўтказиб келинмоқда. Ёшларни кутубхоналарга жалб этиш, уларда миллий қадриятларимиз ва маънавий меросимизга меҳр-муҳаббатни шакллантириш, фидойи, ўз ишининг устаси бўлган кутубхоначиларни элга танитиш мақсадида ўтказилаётган мазкур танловнинг республика босқичида "Касбим — фахрим", "Маҳорат сирлари", "Тезкор савол-жавоблар" каби танлов шартлари бўйича беллашган 12 иштирокчи орасидан ғолиблар аниқланди. Биринчи ўрин Моҳидил Қаюмова (Қашқадарё)га, иккинчи ўрин Марҳабо Абдураҳмонова (Самарқанд), Ҳусния Одилова (Фарғона)ларга, учинчи ўрин Илҳом Аллаёров (Хоразм), Наргиза Мамадалиева (Сурхондарё), Элмира Солиева (Бухоро)ларга насиб этди.

Танловга "Санъат гулшани" маданият саройи, "Совпластитал" қўшма корхонаси, "Тошкентвино" очиқ акциядорлик жамияти ҳамда Ш.Бобожонова, М.Файзиев, Б.Шоюсупов, С.Баҳриддинов каби хусусий тадбиркорлар ҳомийлик қилдилар.

М.КАРИМОВА

ШИФО ТОПДИМ

Дил изҳори

Инсон доимо гўзаллик ва яхшиликка интилиб яшайди. Табиатдаги бетакрор товланишлар қалбларга қувонч бағишлайди. Буни қарангки, мен оғир хасталикка чалиниб, мана шу гўзалликни кўриб яшаш бахтидан маҳрум бўлиб қолдим. Буни Аллоҳнинг иродаси, деб қабул қилдим. Аммо дард борки, давоси ҳам, албатта бўлади, дея умид билан яшадим. Кўп жойларга бордим, шифокорларга кўриндим. Шукрки, нажотни Андижон шаҳар кўз касалликлари касалхонасидан топдим. Олам рангларини яна қайта кўра бошладим. Бугун, фарзандларим, невара-чевараларим даврасида шодман, улар ҳам кўзимнинг жарроҳлик йўли билан оғриқсиз даволанганидан хурсандлар.

Эзгулик бор жойда, албатта, эътироф ҳам бўлади. Андижон шаҳар кўз касалликлари шифохонаси бошлиғи, олий тоифали врач Шоҳруҳ Қодировдан, I-тоифали врач Малика Пўлатовадан, Андижон тиббиёт институти врачлар малакасини ошириш кафедраси доценти, тиббиёт фанлари номзоди Ҳабибулло Абдуҳолиқовдан чексиз миннатдорман. Улар ўз билим ва тажрибаларини амалда қўллаб, кўзимни даволашда катта хизмат қилдилар. Умуман, шифохонада ишлаётган барча ходимларга ўзимнинг самимий миннатдорчилигимни билдираман. Шифохонадаги шароит, хушмуомалалик, беморларга бўлган меҳр-муҳаббат таҳсинга сазовор.

Водий аҳолисига чин дилдан хизмат қилаётган азиз шифокорларга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, бахт ва омад тилайман.

Мадаминжон ОРТИҚОВ,
меҳнат фахрийси.

Азиз муштарийлар!

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"га 2008 йил учун

обуна давом этмоқда.

Узоқ йиллик самарали ҳамкорлигимиз давом этишини истасангиз, обунани вақтида расмийлаштириб қўйишни унутманг!

Газетамиз изчил, мазмунли ва қизиқарли чиқиши сиз азиз газетхонларга ҳам боғлиқ. Бунинг учун уни йил давомида ўқишингиз, таклиф, фикр ва мулоҳазаларингизни таҳририятга ёзиб юборишингиз зарур.

Обуна чекланмаган.

Нашр кўрсаткичимиз — 222

БИЛДИРИШ

2007 йил 21 ноябр чоршанба куни соат 14.00 да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг мажлислар залида (Ўзбекистон кўчаси, 16а-уй, 6-қават. Телефонлар: 245-98-19, 227-08-30) Ўзбекистон Республикаси Конституцияси кунига бағишлаб «Ўзбекистон — дилбар Ватаним» мавзусида катта мушоира ўтказилади.

Мушоирага барча қизиққанлар таклиф этилади.

БУГУНГИ СОНДА:

БУХОРО ЖАЙРОНЛАРИ 2
3 АДИБНИНГ УЧ КУНИ
БИР САТРДАГИ МУАММО 4
5 ОҲАНГЛАР ОҒУШИДАГИ УМР

БУХОРО ЖАЙРОНЛАРИ

Мунис мавжудотга меҳру шафқат бу!

Машҳур шоиримизнинг "Қўриқхона" деб номланган шеърини ўқир эканмиз, ёвуз кўзлардан зада оҳулар ва тождор турналар, ноёб арслонлару неча минг хил безавол гиёҳлар, турфа қушларнинг камёб зотларини асраб қолиш учун юксак тоғлару поёнсиз саҳролар қўйнида, дарёлар бурилиб оқадиган қайирлару яна кўплаб ғаройиб кўзлардан пана жойларда вужудга келтирилган қўриқхона ва экология ҳудудлари кўз олдимизга келади.

... Эзгу, латиф ҳислар
бўлмасин таҳқир,
Булбулни бойқушга
топширманг зинҳор.
Худбин ва дилозор
кимсанинг, ахир,
Оғзи қон йиртқичдан
қандай фарқи бор?!

Қоровулбозордаги Қизилқум барханларига туташиб кетган "Жайрон" экомарказининг мовий кўлларию тўқайга айланган қуюқ саксовулзорлари бўйлаб кезаётиб, хуркак оҳуларнинг "ўз уй"ларида жуфтлари билан бехавотир юрганларини кузатар эканман, беихтиёр хаёлимдан шу ўйлар кечади.

Қулон қуйруғига сир айтмас...

Гўзал жайронларгина эмас, атоқли адиб Суннатулла Анорбоев тасвир этганидек, "иссиқда мудраётган чўлга файз киритиб, оққушникидай чиройли бўйини ғоз тутганча" йўрғалаётган йўрға тувалоқ (товуққа ўхшаш катта қуш)дан тортиб, "Қизил китоб"га киритилган Пржевальский отлари, қулонлару архар каби Бухоро тоғ қўйларигача шу экомарказда яйраб юришибди. Она табиатимизнинг нодир жониворларини беҳадик урчиб кўпайиши учун бу манзилда барча зарур шароитлар яратилганки, қалбингизда меҳр туйғусини жўштиради.

Қачонлардир Осиёнинг бепоён кенгликларида ёввойи от, қулон ва туялар пода-пода бўлиб эмин-эркин кезиб юришган. Эндиликда бундай йирик сут эмизувчиларнинг айримлари бутунлай йўқолиб, баъзи бирлари эса ноёб турларга айланиб қолган. Йирик ҳайвонлар билан бирга жуфт оёқли кавш қайтарувчи сайғоқлар, оҳулар, жайронлар ҳам сурув-сурув бўлиб ўтлаб юришган. Тоғлар устидаги биёбонларда ёввойи буғу, дарёбўйи тўқайларида эса зубр, ёввойи чўчқа ва бошқа жониворлар яйраб ўтлашган. Эндиликда айрим жойлардагина сайғоқ, жайрон ва оҳуларнинг баъзи турларигина сақланиб қолди.

Ўқ отар қуролларнинг кашф этилиши табиат мувозанати бузилишига олиб келди. Бугунга келиб, инсон Ер юзининг барча бурчакларида чўл ва тропик чўлларгача бепоён ўтлоқларни ҳайдаладиган ер ва мол боқиладиган яйловга айлантириб, йирик ёввойи ҳайвонларни деярли қириб юборди. Бу жойларда дастлаб табиий ҳолда ўсувчи ўсимлик ва гиёҳларнинг барҳам топиши билан улар орқали тирикчилик қилувчи майда ва ўрта турдаги ҳайвонот олами ҳам йўқола бошлади. Фақат миллий табиат боғлари ва бошқа қўриқланадиган ҳудудлардагина миллион йиллар мобайнида Ер юзида табиий равишда кўпайиб келган ноёб тирик мавжудотларнинг айрим турларигина сақланиб қолди. Қўлига ов милтиғи тутган инсон дашту чўлларнинг ноёб экотизимларини яратган нене жониворларни-да буткул маҳв этди.

Техник тараққиётнинг жадаллаб бораётгани нафақат наботот ва ҳайвонот оламига, айни чоғда, инсониятнинг ўзига хос ҳаёт тарзи, аждодлар руҳи ва кўҳна заминнинг безавол қадриятлари билан боғлаб турган пок туйғуларига ҳам дахл қилаётир. Тарихчи Соловьёв афсус билан ёзганидек, бир вақтлар шимолдаги улкан салтанатни учта асос тутиб турган — булар: қишлоқ муҳити, унинг ўрмони ва роҳиблари. Эндиликда, бу уч илдизнинг барчаси барбод бўлган. Шу боис гиёҳвандлик, шафқатсизлик, беҳаёлик каби маънавий таназзул иллатлари миллатни ичдан емириб бораётир. Аллоҳга шукрки, кўҳна Турон заминимизнинг истиқлолга етишган халқлари одамизот наслини буткул маҳв этувчи бундай балолар йўлига пок эътиқоддан қалқон бунёд этаётир. Шоир қалби ларзаланганидек:

Мамлакатимизда ландшафтлар ва экотизимлар хилма-хиллигини ҳар жиҳатдан тўкис муҳофаза қилиш учун тўрт тоифада махсус қўриқланадиган ҳудудлар ташкил этилган. Булардан бири давлат қўриқхоналари. Ўзбекистонда жами тўққиз қўриқхона бўлиб, ҳудуди 209,6 минг гектар. Давлатга қарашли иккита Миллий табиат боғининг умумий майдони 6062 квадрат километр. Ов қилиш тақиқланадиган ва ўсимликлар алоҳида қўриқланадиган махсус буюртмахона-қўриқхоналар эса ўн бирта бўлиб, улар 1716,2 минг гектар майдонга эга.

Қушлар ва ҳайвонларнинг ноёб турларини кўпайтириш марказлари ҳам махсус қўриқланадиган табиий ҳудудларга киради. 1976 йили илк бор Бухоро вилоятида жайронларни кўпайтириш учун ихтисослашган питомник ташкил қилинган эди. Дастлаб унинг майдони 5145 гектар бўлган. 1989 йили қўриқхона "Жайрон" илмий-ишлаб чиқариш экомарказига айлантирилиб, Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси тасарруфига ўтказилган. Ҳозир унинг майдони етти минг гектардан ортиқ.

— Экомарказимизни жануби-ғарбий Қизилқумнинг ўзига хос табиатини севувчи 33 турдаги сут эмизувчи ва 250 хилдан ортиқ қушлар макон тутган, — дейди марказ илмий ходими Наталья Солдатова. — Нафақат "Қизил китоб"даги оҳулару қушларнинг, ҳатто балиқларнинг ҳам Аму-Бухоро гулмойи каби ноёб турлари мавжуд.

Бу бежиз эмас, экомарказ ҳудудининг бир томони Термиз — Қўнғирот темир йўли билан чегараланган бўлса, иккинчи томондан Аму — Бухоро канали оқиб ўтади. Тиниқ сувли "Гўзалкўл", шунингдек, катта ва кичик шўр кўллар Амударё суви билан тўйинади. Уларда балиқлар билан бирга турли қушларнинг озиғи бўлган планктонлар ҳам яшайди. Бундан ташқари, қўнғир эчкиэмар, турфа илонлар, бир қозон ҳам деб номланадиган тумшуғи остида мешкопи бўлган йирик сув қушларининг икки тури: пушти сақоқуш ва жимжимадор сақоқушлар, фанда фламинго деб аталувчи бўйни ва оёқлари узун, оч пушти тусли қизил ғозлар мавжуд.

Экомарказ аслида жайронларни урчитиб кўпайтириш учун ташкил бўлган. Юз бошга етар-етмас гўзал жайронлар ўтган ўттиз йилда минг бошга қадар кўпайган бўлса-да, эндиликда уларга баъзан озиқ етишмай қолаётгани, ҳудуднинг улар сонига нисбатан торлик қилаётгани ҳам сезилмоқда. Бу ҳол жайрон подаларининг миқдорига таъсир кўрсата бошлади. Экомарказга ёндош бўлган ўн саккиз минг гектар ҳудуд табиий муҳитни асрашга доир амалдаги тартибларга биноан экомарказ ва хўжалик мақсадларида биргаликда фойдаланиш учун ажратилган. Ҳудудда аҳоли, шунингдек фермер хўжаликларининг моллари боқилмаслиги керак. Бироқ баъзан бу тартибни бузиш ҳоллари учраб тургани жайронларнинг кўпайишига халал бераётир.

— Шу чоққача Бухоро тоғ қўйи деб номланган алқорлар бутунлай завол топиб кетган, деб ҳисоблаб келинарди, — дея ҳикоя қилади кўп йиллардан буён экомарказда жониворлар шифокори бўлиб ишлаган ва ҳозир унинг директори бўлган Эркин Йўлдошев. — Ўтган йили Боботоғ ва Бойсун тоғликларида уларнинг жуда кам сонли туёқларигина борлиги ҳақида эшитиб, ўша ёққа йўл олдик. Машҳур овчи-мерганлардан сўраб-суриштирдик. Аллоҳ ҳаётнинг тўкислиги учун яратган бу жониворлар бутунлай барҳам топиб кетмаслиги инсоннинг бурчи эканини тушунтириб ёрдам сўрадик. Алқорларнинг сонини кўпайтирсак, ер юзида шу турнинг сақланиб қолиши учун шароит яратган бўламиз, дедик. Бошида бир урғочи ва бир эркак алқор олиб келган бўлсак, ҳозир уларнинг сони ўн бошга яқинлашиб қолди.

Халқ тилида архар ҳам, алқор ҳам бир жониворни англатади. Кўпчилик уни тоғ эчкиси, дейди. Бироқ Бухоро тоғ қўйининг фарқи шуки, аста-секин ияги тагини соқол қоплаб боради. Экологлар тилида Северцев қўйи деб аталаётган Қизиқум қўйида эса бундай соқол ўсмайди. Бухоро қўйининг асл ватани жанубий минтақаларимизнинг тоғли ҳудудлари бўлиб, улар бир вақтлар Бухоро амирлигига қарагани учун ҳам тоғликларни макон тутган архарларимиз Бухоро тоғ қўйи сифатида қайд этилади. Улар шохдорлиги, гавдасининг дуркунлиги, бақувватлиги ҳамда табиат яратган ноёб гўзаллиги билан бошқа шу турдаги жониворлардан фарқланади.

Пржевальск отларининг асл ватани Мўғулистон бўлиб, экомарказда 35 бошгина шундай отлар бор. Қулонлар эса отдан кичикроқ, кўпроқ эшакка ўхшаб кетадиган ёввойи хачирдир. Халқимиз тилида "қулон бошига иш тушса, қуйруғига сир айтмас", деган мақол ҳам бор...

Дельтаплан ортида... турналар

— Она юртимиз осмонида парвоз қилувчи жуда кўплаб кўчар қушлар, айниқса қизил ғоз ва оқ турналарнинг учиш йўллари экомарказимиз орқали ўтади, — дея мароқли ҳикоясини давом эттиради бир неча йилдан буён шу марказда фидойилик билан илмий тадқиқот олиб бораётган Наталья Солдатова. — Сибирнинг шимоли-ғарбидаги Ямал-ненец миллий округини макон тутган оқ турналар Эрон ва Покистон ҳудудидаги қишлов жойларига қайтаётганда ва яна баҳорда узоқ шимол ўлкалари сари йўл олганда, албатта, бизнинг осмонимизда арғамчи солиб учадилар. Бироқ оқ турналар тобора камайиб бормоқда. Бунга Эрон ва Покистон томонларда уларни отиб олишга ишқибозлар ҳаддан зиёд кўпайиб кетгани сабабдир. Шу боис эндиликда ноёб оқ турналар кўпайиши учун ҳам жон куйдираяпмиз.

Олимлар шу мақсадда оқ турна тухумини инкубаторда очириб кўпайтиришга ҳаракат қилишмоқда. Аслида турналар табиий шароитда икки-учтадан тухум қўйяди ва полопонлар очиб чиққач, улардан биттаси учишга яроқли қушга айланади. Сабаби ҳаёт учун кураш лаҳзаларида улардан бири иккинчисини маҳв этади. Шунинг учун олимлар полопонларга ем бераётганда табиий шароит ҳосил қилиб, уларга ўзларини кўрсатишмайди. Полопонлар озиқни она турна бераяпти, деб ўйлайди. Улар каттаргач эса, оқ халатли қушсеварлар турначаларни учишга ўргатади. Бунда дельтапланлар, айниқса, қўл келади. Олимлар турначаларни она турнага ўхшаб кетадиган дельтаплан изидан югуришга ва шу тариқа учишга ўргатишади.

Она сайёра — қўриқхона

— Россия, АҚШ ва Ўзбекистон экологлари ўртасида тузилган келишувга биноан тобора камайиб бораётган ноёб оқ турналарни ана шу усулда кўпайтириш юзасидан катта саъй-ҳаракат бошланди, — дейди Наталья Солдатова. — Тез орада экомарказимизга оқ турна тухумлари Ғарбий Сибирдан самолётда олиб келинади. Биз уларни очириб, март ойи бошида юртимизга учиб келадиган кулранг турналарга қўшиб учирамиз. Қушларнинг хотираси кучли. Экомарказ ҳудудида уларнинг урчиб кўпайиши учун бехавотир шароит борлигини унутмайдилар ва ўз "тил"ида буни бир-бирига билдирадилар, деб умид қиламиз.

Бу тажриба олимлар томонидан қўлланиб, яхши самарага эришилган. Мазкур "Умид дастури" лойиҳасига мувофиқ Қорақалпоғистон ва Қозоғистон ҳудудида ҳам кўчар қушлар йўлида зарур шароит яратиб оқ турналарни минтақамизга ўргатиш кўзда тутилмоқда. Шу тариқа оқ турналар ва бошқа ноёб қушларнинг шарқий, жанубий ва Марказий Осиё популяцияларини вужудга келтириш мумкин. Ноёб қушларни улар бехавотир урчиб кўпаядиган жойларга ўргатиш учун космик радиоалоқа воситаларидан ҳам фойдаланиш мўлжалланмоқда.

Жайронларни табиий шароитда урчитиб кўпайтиришга ихтисослашган жаҳонда ягона экомарказ шу тариқа ўз фаолияти кўламини кенгайтирмоқда. Ҳозир узоқ-яқиндаги кўпгина зоопарклар, қўшни давлатларнинг қўриқхоналари, араб мамлакатлари ва Афғонистондан ҳам Бухоро жайронларига буюртмалар келиб туради. Бундан ташқари, экотуризм ишқибозлари ҳамда мактаб ўқувчиларининг ҳам "Жайрон" экомарказини келиб кўришга эҳтиёжи ортиб бормоқда. Уларнинг қизиқишларини ҳам ҳисобга олишга тўғри келади. Шунинг учун жайронларнинг табиий кўпайиш шароитларига халақит бермаган ҳолда сайёҳлар ва мактаб ўқувчиларига ҳам хизмат кўрсатиш учун экомарказ ҳудудига ёндош майдонда махсус "ташриф маркази" бўлишига эҳтиёж сезилмоқда.

Бу энди яқин келажакда рўёбга чиқадиган орзулар. Безавол оҳулар ва ноёб қушлар гўзаллигидан завқ олиш, бинобарин, она табиатга меҳр уйғотишдан ҳам савоб иш йўқ. Шоир ёзганидек,

... Мунис мавжудотга
меҳру шафқат бу,
Бу инсон қалбида
балққан ҳамият.
То яшар қайдадаир
бу янглиғ туйғу,
Ҳар нечук қирилиб
кетмас табиат.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

СУРАТЛАРДА:
Экомарказ ходими Қўлдош Нарзиев жайрон болалари билан.
Архар. Бухоро тоғ қўйи.
Пржевальск отлари Кичик Шуркўл бўйида.

ҚАДРИЯТЛАРГА ТАҲДИД

эҳтимол шундан бошланар

Мулоҳаза учун мавзу

Одатда кўчалар, бозорлар, умуман, кундузи гавжум бўладиган ҳаммаёқ кечаси жим-жит, кимсасиз бўлишини табиий қабул қилишга кўникканмиз. Тўғри-да, тунда ким ҳам (агарда зарур иши бўлмаса) кўчага чиқарди, ахир, бу пайтда ухлаб дам олиш керак-ку.

Лекин шаҳарда (сўнгги пайтда "шаҳарлашаётган" қишлоқларда ҳам) шундай жойлар борки, у ер кундузидан кўра тунда кўпроқ гавжум бўлади. Йўқ, гап ҳозиргача пойтахтимиздаги "Қатортол", "Ҳосилот" каби ечими топилмаётган "гавжум" жойлар муаммолари ҳақида кетмаяпти, биз назарда тутаётганимиз — ана шу жойларга етаклайдиган масканлар тўғрисида. Бундай жойни дискотека ёки оддийгина қилиб, "тунги клуб" деб аташади. Ғарбча юриш-туришнинг салбий томонларини ўзлаштирган, ўзларининг айтишича, ҳеч кимнинг тергови ва қаршилигисиз, мириқиб дам оладиган дискотекалар бугунги кун ёшларининг энг севимли маконига айланиб улгурган.

Ўзбек йигитлари тунги клубларга кўпинча, ёшлар жаргонида айтганда, "крутой" бўлиш учун борадилар. Қолаверса, ана шу олифталарга тақлид қилувчилар ёки улар олдида эътиборли бўлиш учун борадиганлар ҳам оз эмас. Қизиқ-а, обрў олифтагарчилик билан оширилиб турилса! Дискотекаларга айримлар рақс тушиб "қизиш" учун, яна кимлар спиртли ичимликлар ичиб, тунги клубларга келувчи, тарбияси ҳаминқадар қизлар билан апоқ-чапоқ бўлиш учун борадилар.

Қизлар эса дискотекаларга "қизиган" йигитларни деб "ташриф буюрадилар". Чунки, қизларга бу ерда қандай қўшиқ янграётгани унчалик қизиқмас, қолаверса, тунги клубда одатий ҳисобланган жуда баланд, гумбурлаб чиқадиган шовқин аёлларга тиббий жиҳатдан ҳам ёқмаслиги исботланган.

Қизларнинг тунги клубга боришларига яна бир сабаб бор, яъни кўпгина дискотекаларга кириш қизлар учун бепул.

Дискотека ихлосмандларининг айтишларича, бу ерда улар эмин-эркин бўлиб, истаган ишни қила олишлари мумкин экан.

Авваллари дискотекага асосан, 18-30 ёш орасидагилар боришарди. Кейинги пайтларда эса бундай клубларда, ҳаттоки, 8-9-синф ўқувчиларини ҳам учратиш мумкин...

...Номидан ғирт европача руҳ сезилиб турган клублардан бири ёнидаман. Дискотекага кириш учун кўзимни чирт юмиб, анчадан бери асраб юрган пулимни сарфладим.

Ичкарига киришим билан димоғимга "гуп" этиб тамаки ва атир-упа ҳиди қоришиб кетган ёқимсиз, дим ҳаво урилди. Зал қоронғи, бир бурчагида Ди-Джей пластинкани чийиллатиб, "Ҳей биродар, говдейни кўтар!" деб бошланадиган ашула қўймоқда. Ора-чорада Ди-Джейнинг "Йўу! Йўу!!!" деган хитоби қизларнинг жазавага тушишларига, йигитларнинг эса қийшанглаб рақс тушишларига сабаб бўлаяпти. Бундай пайтда зал жонланар экан.

Шовқиндан қулоғим том битиб, четроққа ўтиб ўтирмоқчи бўлдим. Аммо ҳамма жой бир-бирини ялаб-юлқаётганлар билан банд эканлигини кўриб, ёшлар дискотекада қанақасига эркин бўлишлари мумкинлигини тушундим.

Шовқин, бадбўй ҳаво, қуюқ туман, бачкана қилиқлардан толиқиб, бир пиёла сув ичиш учун барга яқинлашдим. Шундагина пулларимни кириш чиптаси учун сарфлаб бўлганимни эсладим. Нархларни қаранг: "Кока-кола" (250 гр.) — 1000 сўм, (1 литрлиги 3000 сўм. 1,5 литрлигини айтмай қўя қолай), "Нестле" суви (ярим литрлиги) — 1200 сўм. Бу ерда кўпчилик истеъмол қиладиган "Балтика" пивоси атиги 4200 сўм турар экан. Ажабтовур нархлар рўйхатини анча давом эттириш мумкин.

...Бир маҳал сув ича туриб, баланд овозда бақиришлардан чўчиб, барчанинг нигоҳи қадалган томонга қарадим. Шунда боядан бери саҳна ёнидаги иккита қизнинг нега ноз-карашма билан ўйнаб турганини тушундим. Хуллас, буёғига шарм-ҳаё қолмади...

Йигитларнинг оғзи қулоғида, "қистир-қистир" авж олиб кетди. Бироқ битта барзанги "раққосалар"га ҳеч ким тегмаслиги учун кўз-қулоқ бўлиб турди. Аммо шу пайт бирдан саҳнага бир шоввоз талпиниб чиқди. Ҳалиги барзанги "шоввоз"ни шунақанги тепдики, бояқиш онасидан туғилганига пушаймон бўлиб кетди.

Бу томоша кечанинг ҳали ҳолваси экан... Шоу бошловчиси саҳнага иккита йигитни таклиф қилди. Барча кеча иштирокчилари саҳна атрофига йиғилдилар. Бошловчи тантанавор овозда икки йигитни таништиргач, уларга шарт қўйди. Шартга кўра, икки "қаҳрамон" ашулага монанд бояги томошани такрорлашлари керак эди...

...Эртаси куни бошим оғриб, уйқудан турдим. Уйга яёв қайтганимдан оёғим ҳам оғриб қолибди. Бироқ дискотекага борганимдан афсусланмайман. Боиси, бу жойнинг қай даражада маънавий бузуқ кайфиятда эканлигини, миллатимга хос қадриятларни емираётганини чуқурроқ ҳис қилдим. Энг ачинарлиси, ўзига кундан кунга кўп ёшларни жалб этаётган бундай масканларга қарши чора кўриш деярли мумкин эмаслигида. Ушбу чигал муаммонинг қандай ҳал қилиниши жамиятнинг маънавий савиясига боғлиқ. Бас, бу муаммонинг қонуний ечими мураккаблигича қолаётган экан, уни бартараф этишнинг самарали йўлларини излаш лозим. Муаммонинг ечими оилада, ота-она тарбиясида, маҳалла, ёшлар атрофидаги муҳитда, қолаверса, ўқув масканларида ҳам эканлигини унутмаслик керак.

Жалолиддин САЪДИНОВ

САОДАТГА ЭЛТУВЧИ ҲАМРОҲ

Журналларни варақлаганда...

"Саодат" журналини узоқ йиллардан бери муттасил ўқийман. Етмишинчи йилларнинг бошларида бу жамоага "ишқим" тушган. Унинг саҳифаларида эълон қилинаётган маънавий-ахлоқий қадриятлар, она ва бола муносабати, аёллик латофати, шарқона ҳаё ва одоб тўғрисидаги мақолалар, куюнчак мактублар, шеър ва ҳикояларнинг кўпчилиги ҳануз ёдимда. Ўшанда дорилфунундаги устозларимиздан бири ҳар бир ижодкор, зиёли "Шарқ юлдузи", "Ёшлик" журнали каби "Саодат"ни ҳам ўқиб бориши зарурлигини бизга алоҳида уқдирган эди.

Орадан анча йиллар ўтиб кетди. Мустақиллик шароитида миллий матбуотимиз бутунлай бошқача маъно ва қиёфага эга бўлди. Бозор муносабатларига ўтилиши муносабати билан кўпчилик нашрлар маълум қийинчиликларга дуч келдилар. Аммо кўпчилик севиб ўқийдиган "Тафаккур", "Жаҳон адабиёти" журналлари, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" ҳафталиги билан бир қаторда "Саодат" ойномаси ҳам ўз мавқеини сақлаб қолди. Мана, қўлимда журналнинг янги иккита сони. Уларни ўқир эканман, жамоа бу мавқени янада мустаҳкамлаб бораётганига амин бўлдим.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда она ва бола саломатлигини асраш, хотин-қизларни мамлакат ижтимоий-сиёсий, маданий-маърифий ҳаётига, ишлаб чиқаришга, хусусан тадбиркорликка фаол жалб этиш, бунинг учун аёлларга ўз истеъдод ва малакаларини тўла намоён этиш имкониятларини яратиш масалаларига алоҳида эътибор берилди. Ўтган йиллар давомида бу борада қўлга киритилаётган ютуқларни "Саодат"чилар изчиллик билан ёритиб келмоқдалар.

Мана бу рақамларга эътибор беринг. Мустақиллик йилларида 12 нафар аёл "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига сазовор бўлди. 224 та докторлик, 2136 та номзодлик илмий диссертациялари ёқланди. Зулфия номидаги Давлат мукофоти лауреатлари сони 112 тага етди. Бугун мамлакатимиз илмий муассасаларида фаолият олиб бораётган ходимларнинг 37 фоизини хотин-қизлар ташкил этади.

Бу рақамларни яна давом эттириш мумкин. "Саодат"нинг ҳар бир сонида улар тўғрисида ёзилган самимий лавҳа ва очеркларни мириқиб ўқиш мумкин. Қўлимдаги икки сонда эълон қилинган туркум мақолаларнинг қаҳрамонлари — тадбиркор Мукаррамхон Азимова, соғлиқни сақлаш ходимлари Лола Номозова, Дилором Маҳамадалиева, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати Шоира Умарова, спортчи Наргиза Маҳмудова, хотин-қизлар қўмиталари фаоллари Мусаллам Иброҳимова, Орзибека Жонибекова, актрисалар Сайёра Юнусова, Раъно Шодиева ва бошқаларнинг истиқлол шарофати туфайли эришаётган ютуқлари дилда ифтихор туйғуларини уйғотади.

Бир журналхон сифатида "Кураш майдонида ғолиба, ҳаёт саҳнасида толиба" қизларни кўриб ҳавасим келди. Уларнинг муваффақиятлари муҳтарам Президентимизнинг ёшлар тўғрисидаги ғамхўрлиги натижасидир.

Тобора латофатли ва сермазмун бўлиб бораётган "Саодат"чиларга янги ютуқ ва омадлар тилайман.

М.АҲМЕДОВ

ҲИКМАТ ЗАМИРИДАГИ ДАЪВАТ

Мутолаа

Китобнинг инсон ҳаётидаги аҳамияти ҳақида кўп ёзилган. Улуғ адибларнинг ҳаётнинг кенг манзаралари тўкис тасвирланган йирик асарларигина эмас, улардаги жавоҳирдай ярқираб турувчи теран маъноли иборалари ҳам ўқиган ва уққан одамларга катта таъсир кўрсатиши мумкин.

Мен ўтган асрнинг етмишинчи йиллари — талабалик кезларимдан буён устоз Абдулла Қаҳҳор асарларини берилиб қайта-қайта ўқийман. Ҳар сафар улардан янги-янги маънолар топгандай бўламан. Афсуски, улуғ адиб билан шахсан учрашиш менга насиб этмаган. Устозга катта эҳтиром кўрсатилган учрашувлару тантаналарда ҳам иштирок этмаганман. Аммо роман ва повестлари, ўткир танқидий мақолалари, суҳбатларини, айниқса, ажойиб ҳикояларидан завқ-шавққа тушаман.

Мутолааларимдан бирида ёш қалбимни, ички дунёимни ларзага солган, ўй-фикрларимни жунбушга келтирган адибнинг бир ҳикматига дуч келдим. Устоз шундай ёзган эди: **"Шижоатсиз ҳалоллик — ўлик сармоядир!"**

Ўйлаб кўрсангиз, ҳикматга айланган бу жумла мазмуни ниҳоятда теран. Қисқа, фавқулодда таъсирчан ва тиниқ бу ҳикматни шижоатга чорловчи даъват, дейиш мумкин. Назаримда, адиб биргина шу сатри билан шижоат ҳақида қасида яратгандик. Зеро, шижоатсиз ҳалоллик ҳам, обрў ҳам, мартаба-ю, бойлик ҳам, заковат, тадбиркорлик ҳам — ўлик сармоя! Жасорат ва жонбозлик кўрсатиш, рост гапни айта билиш ва ҳатто ёвузликдан юз ўгириш учун ҳам Шижоат зарур!

Хуллас, Абдулла Қаҳҳорнинг шу ҳикмати замиридаги даъват йигитлик давримдан қалбимдан чуқур жой олиб, маънавий комиллик белгиси сифатида шижоатнинг маъносини тўғри англашимга ёрдам берган, лозим бўлганда шижоат кўрсатишга, пировард натижада, энг қийин дамларда ҳам ҳалол инсон бўлиб қолишимга кўмаклашганди. Бунинг учун адибдан миннатдор бўлиб, ҳақларига дуолар ўқиб юраман.

Бошқа тарафдан, ёзувчининг инсонни эзгу мақсадларга интилиб яшашга, курашга етакловчи илҳомбахш сўзлари моҳиятини барча дўстларимга, тижорат соҳасидаги ҳамкасбларимга ёйишга, ҳамкасбларим, ака-ука, опа-сингил, ўғил-қизларимга сингдиришга ҳаракат қиламан. Зеро, шижоатли бўлишнинг афзалликларини англаган ва кундалик турмушда, ишда бунга амал қилганлар бошқалардан кўра яхшироқ яшаб, бошқаларга нисбатан дурустроқ натижаларга эришмоқдалар. Шижоат ҳаётдаги қийинчиликларни муносиб тарзда енгиб ўтишга кўмаклашганига ўзим кўп бора гувоҳ бўлганман.

Яқинда таваллудининг юз йиллиги кенг нишонланган Абдулла Қаҳҳор ва у севган, қадрлаган бошқа таниқли ижодкорларимиз асарларида қимматли сўзлар, она тилимизнинг бойлигига айланган гўзал ташбеҳлар, бадиий топилдиқлар жуда кўп. Уларни ўқиган ва уққан одамларгина англайди. Биз Жалолиддин Румий, Алишер Навоий, Ойбек асарларидан бу ҳикматларни қанча кўп топиб ўқисак, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов ва бошқа атоқли шоирларимиз асарларини тез-тез мутолаа қилиб турсак, маданий савиямиз ортади, ҳаётдаги ўз ўрнимиз барқарор бўлади, маҳалла-куйда, оилада, фарзандлар даврасида айтар сўзимизнинг салмоғи ошади.

Адабиёт буюк тарбия қуроли. Даҳоларнинг инсоният маънавий хазинасига қўшаётган бойликлари — гўзал ҳикматлари, янги образ ва ташбеҳлари ҳамиша уларнинг муаллифлари — мутафаккирлар номини шараф ва шонга буркагусидир.

Анвармирзо ҲУСАИНОВ

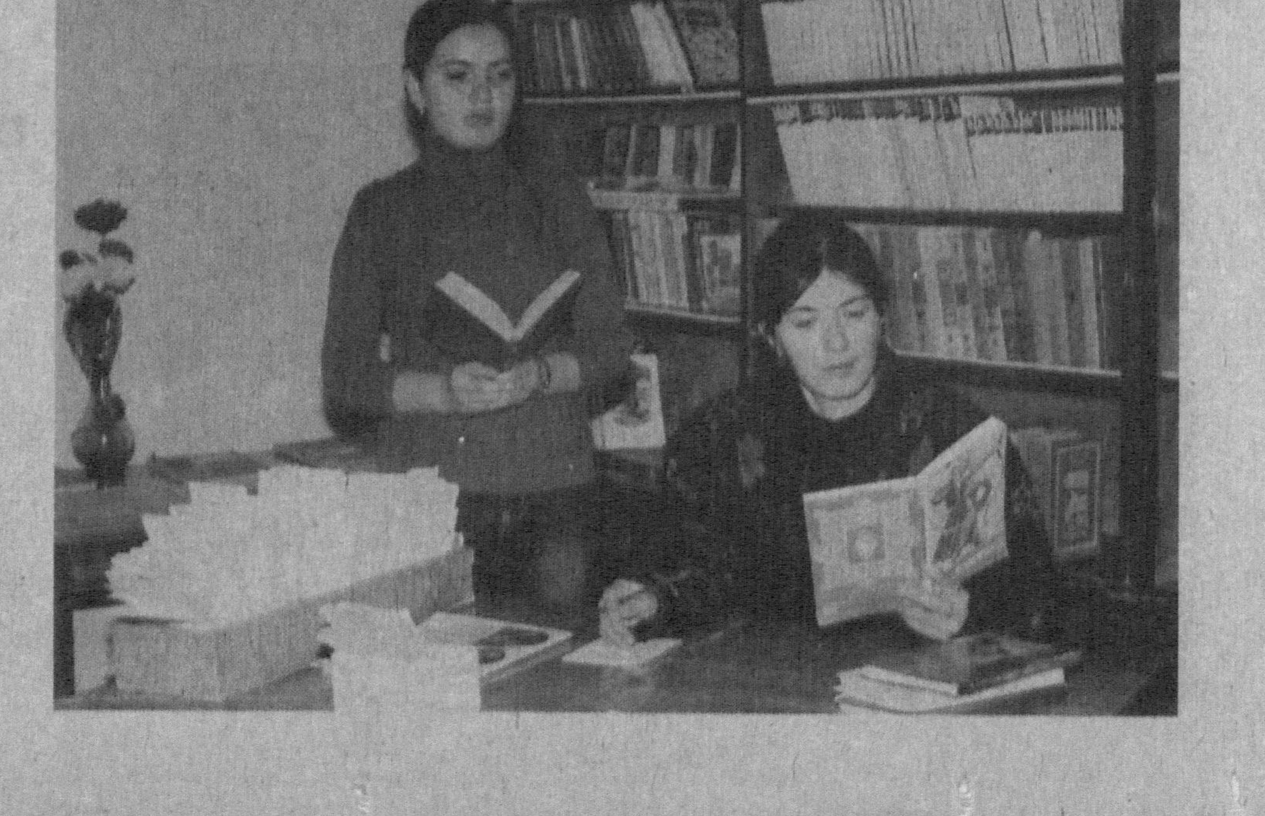

Камина буюк мутафаккир Алишер Навоий ғазалларига турли йилларда басталанган, китоблар, баёзлар, газета-журналларда чоп этилган мухаммасларни тўплатаётиб, Ҳусайн Бойқаро — шоҳ ва шоир Ҳусайнийнинг 1968 йили Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида чиққан "Девон, рисола"сидаги "Ҳусайнийнинг Навоий ғазалларига мухаммаслари" руқнида эълон этилган учта мухаммаснинг биттаси беихтиёр диққатимни жалб этди. Уни яна бир бор ҳавас билан ўқиб, дарҳол оққа кўчирдим:

МУХАММАС

Улки жоним гулшанида
бор эди хуррам баҳор,
Айлар эрди ғунчаи
хандонидан гавҳар нисор,
Хори ҳажридин топиб
эрди амон жони фигор,
Ғунчаки хандон бориб,
кўнглумда қолди хор-хор,
Тинмағур жонимға онсиз
дуняда бори не бор.

Даҳр бўстонини сенсиз
кўзга илмас бу кўнгул,
Боғ сайри дардининг
ороми билмас бу кўнгул,
Сарв бирла лола сори
майл қилмас бу кўнгул,
Сарв қадли лоларухлардин
очилмас бу кўнгул,
Ваҳ нетайким, даҳр боғи ичра
йўқ ул гулъузор.

Ул жигар парголаси, ваҳким,
тилаб мендин фароғ,
Нотавон кўнглумга қўйди
фурқати доғ узра доғ,
Лаҳза-лаҳза шавқи базмида
чекар эрдим аёғ,
Васл жомидин очилур эрди
кўнгул боғ-боғ,
Вой, юз минг войким,
ул май бериб қилмиш хумор.

Эйки, юз паркандалиғ
бағримга бир парканд эдинг,
Балки ҳижрон чоки қилғон
захмима пайванд эдинг,
Кўнглума дерманки чун
васлиға ҳожатманд эдинг,
Қайдаким кўрсанг, ани
кулмак била хурсанд эдинг,
Аксин айла, эй кўнгул,
ҳар ерда йиғла зор-зор.

Гул киби рухсорингга ҳар дам
ҳаво айлай дедим,
Шавқида ошуфта булбулдек
наво айлай дедим,
Ҳажри ғам захмиға васлингдин
даво айлай дедим,
Васл аро ҳар дам санга жоним
фидо айлай дедим,
Нечун, эй оромижоним,
айладинг мендин канор.

Мен ғанимат тутмиш эрдим
ул суманбар васлини,
Айлади мендин жудо чархи
ситамгар васлини,
Саъй ила мумкин эмас
қилмоқ муяссар васлини,
Эй кўнгул, тутғил ғанимат
шаҳ музаффар васлини
Ким, ўтубдур дуняда
мундоғ балолар бешумор.

Ваҳки, даврон зулмидин қолдим
ажаб мотам аро,
Тушмаган бу навъ бир мотам
бани одам аро,
Эй, Ҳусайний ёрсиз сен
найлагунг олам аро,
Ҳажридин қолиб Навоийдек
туман минг ғам аро,
Кўп адам сарманзили
азмин қилиб, кейнича бор.

БИР САТРДАГИ МУАММО

ёхуд Алишер Навоийнинг Ҳусайний ғазалига мухаммаси хусусида

Мухаммасни ўқидим-у инжудек терилган гавҳар сўзларнинг таниш оҳанглари қулоқларим остида акс-садо бера бошлади. Айнан шу девонда уни ўқиганим (1968 йилги нашрда) эсимга тушди ва дарҳол китобни қайта варақлаб, мухаммас боғланган ғазални ўқидим. Ҳа, ўша оҳанрабо сатрлар, бир-биридан гўзал байтлар. Мухаммас етти банддан, ғазал эса олти банддан иборат эди. Бунинг устига, ғазалнинг "муаллифи" Навоий бўлиб, мухаммас боғланган ғазалнинг матни ҳам ўша девондаги "Ҳусайнийнинг Навоий ғазалларига мухаммаслари" таркибига киритилган эди. Бу ғазални "Шарқ" нашриёти 1995 йили чоп этган шоҳ ва шоир Ҳусайн Бойқаро "Рисола ва девон"и билан таққосладим. Бу гал қуйидагилар аниқланди: 1968 йилдаги нашрда, юқорида қайд қилганимдек, ғазал олти бандли, 1995 йилги нашрда эса етти бандли эди. Олдинги нашрдан учта мухаммас жой олган, кейинги нашрда эса мухаммас берилмаган. Ҳайратим ошганидан мухаммасни яна ўқидим: матнга кўра бу асар Ҳусайнийнинг Алишер Навоий ғазалига мухаммаси эди. Алишер Навоий куллиётларида, ҳатто 20 жилдли "Мукаммал асарлар тўплами"да ҳам бу ғазал учрагани йўқ. Чиндан ҳам, бу ғазалнинг муаллифи ким? Нега мухаммасда Навоийга нисбат берилган?

Яна беихтиёр ғазалга мурожаат қиламан: унинг мақтаъида Ҳусайний тахаллуси. Наҳотки Ҳусайний ўз ғазалига ўзи мухаммас боғлаган бўлса? Хўш, ғазал кимники-ю, мухаммас кимники? Биринчи девондаги кўринишда ғазал Навоийга, мухаммас эса Ҳусайнийга тегишли... Ниҳоят Навоий девонлари-ю "Мукаммал асарлар тўплами"-ни варақлайвериб, бу ғазал унинг қаламига мансуб эмаслиги аён бўлди.

Кўзим ярқ этиб очилди: муаллиф кимлиги муаммо бўлиб турган мухаммас таркибидаги ғазал Ҳусайнийга тегишли бўлиб, унга ҳазрат Алишер Навоийнинг ўзи мухаммас боғлаган экан. Ўқувчини чалғитган нарса қадимда девонни китобат қилган котибнингми, кейинчалик нашрга тайёрлаган муҳаррирнингми саҳвга йўл қўйгани оқибатида мухаммаснинг якуний бандидаги "Эй, Ҳусайний, ёрсиз сен найлагунг олам аро" сатри учинчи қаторда келиб, Ҳазратнинг "Ҳажридин қолиб Навоийдек туман минг ғам аро" сатри тўртинчи қаторга тушиб — ўрин алмашиб кетгани. Англашилмовчиликнинг боиси аслида шу эди. Демак, мухаммаснинг сўнгги еттинчи банди қуйидаги тартибда ёзилиши ва ўқилиши лозим:

Ваҳки, даврон зулмидин қолдим
ажаб мотам аро,
Тушмаган бу навъ бир мотам
бани одам аро,
Ҳажридин қолиб Навоийдек
туман минг ғам аро,
Эй, Ҳусайний ёрсиз сен
найлагунг олам аро,
Кўп адам сарманзилин
азмин тутиб, кейнича бор.

Ҳа, ўрни алишиб кетган икки сатр шундай муаммони келтириб чиқарди, ғазал ва мухаммаснинг муаллифларини аниқлашни тақозо қилди. Бу жумбоқни узил-кесил ҳал этишда ҳазрат Навоийнинг "Мажолис ун-нафоис" асари жуда қўл келди. Бу дурдона тазкиранинг "Саккизинчи мажлис"и баёнида Алишер Навоий шоҳ ва шоир Ҳусайний талантини таърифлаб, унинг 150 дан ортиқ ғазали ҳақида фикр юритади, ҳар бирининг бадиий етуклиги борасида мулоҳазаларини билдиради ва ашъорлардан баъзиларини мисол қилиб келтириб, шундай ёзади:

"Бир ғунчаки хандондин айру кўнглида қолғон хорхорни кўргузубдур ва тинмағур жонға онсиз дунядин риҳлат мақомин тузубтур:

Ғунчаки хандон бориб, кўнглумда қолди хор-хор,
Тинмағур жонимға онсиз дуняда бори не бор".

Ҳа, буюк Алишер Навоий ғазал Ҳусайн Бойқарога, унга боғланган мухаммас эса ўзига тегишли эканини таъкидлаган. Бу билан шоирнинг мухаммаслари яна биттага кўпайди. Бу мухаммас шоирнинг бирор девонида, ҳатто "Мукаммал асарлари тўплами"да ҳам йўқ.

Шу ўринда афсус билан айрим мулоҳазаларни билдириб ўтишга тўғри келади. Алишер Навоийнинг бу мухаммаси, қайд этганимдек, шоирнинг мукаммал асарлари жилдларига киритилмаган. Унга жамланган мухаммасларнинг баъзилари эса жилдларидан жилдларга ўтказиб юборилган, баъзи бандларининг ўринлари алмаштирилиб, айрим байтларга боғланган бандлар эса қолдириб кетилган.

Гоҳ у, гоҳ бу жилдда такрорланган асарлар дастлабки олти жилднинг ўзида қарийб 300тага яқинроқни ташкил этади. Менимча, бундай такрорларга ҳар қандай китобхон ҳам эътироз билдириши шубҳасиз.

Камина Навоий ғазалларига басталанган мухаммасларни тўплаётиб, яна бир нохуш манзаранинг гувоҳи бўлдим. Мухаммас боғланган ғазалларни асосий матни билан қиёслаганда кўплаб ўринсиз таҳрирларга кўзим тушди. Боғланган кўпгина мухаммаслар ғазал матни ҳажмига тўғри келмайди. Айрим етти бандли ғазалларга беш, тўрт, ҳатто уч банд мухаммас боғланган. Бундай нохуш ҳолларга кўпинча матнларни нашрга тайёрлаш ва чоп қилиш жараёнида тузувчилар ёхуд ноширлар томонидан йўл қўйилгани, баъзан эса айрим бандлар қисқартириб юборилган бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Ғазал жанрнинг қонун-қоидалари, хусусият ва талабларини билган, уларга амал қилган шоир бирор ғазалга мухаммас басталаганда айрим байтларни била-кўра ташлаб кетиши тасаввурга сиғмайди. Масалан, Роқим, Мунис, Огаҳий, Аваз Ўтар, Амирий, Муқимий, Фурқат, Нодира сингари мумтоз шоирлар бундай ҳолларга асло йўл қўйишмаганига ишончимиз комил. Лекин уларнинг чоп этилган девонларида ҳам Навоий ғазалларига боғланган мухаммасларда бандлари тўлиқ бўлмаганлари кўплаб учрайди. Камина ҳазрат Навоий ғазалларига турли даврларда боғланган ва XX асрда китоблар, баёзлар, газета-журналларда нашр этилган мухаммасларни тўплаётиб, бундай ачинарли аҳволга жуда кўп дуч келдим.

«Хамса» Ҳирот мактаби. 1494-1495 йиллар.

Буюк мутафаккир Алишер Навоий ғазалларига боғланган мухаммаслар устоз даҳосига самимий ҳурмат-эҳтиромнинг юксак даражасида адо этилиши шарт. Бу, ўз навбатида, адабиётимизнинг, айниқса, ғазал жанрининг бузиш асло мумкин бўлмаган қатъий талабидир.

Ҳар ҳолда, Алишер Навоий ғазалларига мухаммасларни тўплашга жазм этиб, олиб борган изланишларим жараёнида улуғ шоиримизнинг Ҳусайнийга нисбатан берилган, аслида, ўз қаламига тегишли бўлган яна битта мухаммаси аниқлангани қувончли янгилик бўлди.

Ошиқ ЭРКИН

ОЛИС ТАРИХ ЭЛЧИСИ

Ёднома

Илк қарашда афт-ангоридан Миркарим Осим ёзувчига ўхшамас эди. Бошида ёпишиб қолгандек чуқур ўрнашган дўппи, эгнида уринган костюм. Бунинг устига, ўз намойишидан уялиб "кўзга ташланмаслик"ка ҳаракат қилгандек, кўпинча йўл ёки йўлак четида бошини бир ёнга сал эгиб юрар эди. Уни танимаган киши қора ишчими, оддий ҳунармандми деб ўйлаши мумкин эди.

У афтидан, фоний дунёнинг "баҳоси"ни тушунганидан ҳеч кимдан ҳеч қандай талаби, ҳаётда бирон даъвоси йўқ. Камтар бўлгани каби камгап эди. Лекин ҳорғин юзида баёнсиз бир изтироб муҳрланган. Кўзлари ажиб ҳасратли ва ақлли.

Худонинг барча бандалари қатори ёзувчи гоҳ омадли, гоҳ омадсиз бўлар экан. Қисмат тўфонида омадсизлик инсоннинг иродасини аксинча мустаҳкамлаб, унга қудрат ҳам бағишлар экан.

Миркарим ака тахминан ўн етти ёшидан тарихга қизиқиб, кейин умри охиригача — узоқ олтмиш йил тарих билан шуғулланган. Дастлаб шеърлар ва оммавий асарлар ёзган. Шундан сўнг ҳикоялар, қиссалар... Орада бир неча йил қатағон даври зулмини бошидан кечирган. Аммо қайтиб келиб, ҳеч воқеа бўлмагандек, босиқ ҳолатда "ўз иши"ни "тўхтаган жойи"дан давом эттираверган.

Адабиётимизда Миркарим Осимдан бошқа бутун аждодлар тарихини яхлит ҳолда тасаввур қилиб, ҳар томонлама акс эттиришга бел боғлаган ёзувчи учрамайди! У энг қадим, дейлик Тўмарис афсонаси замонидан Йигирманчи аср бошланишигача Катта Тарихни имкон қадар "қамраган" улкан адибдир! Еримизни тўзонга кўмиб, қонга белаган босқинлару ота-боболаримизнинг озодлик учун мардона кураши унинг асарлари "мағзи"ни ташкил этади. Миркарим ака Спитамен ва Темур Малик, Ал-Хоразмий, Беруний ва Ибн Сино, Машраб ва Моҳлар ойим — улуғ бир сиймоларни тасвирлаб, халқ камситилган номард мустамлака даври сиёсатига зид бизнинг буюк аждодларимиз борлигини очиқ таъкидлайди. У устоз Ойбек билан ёнма-ён Алишер Навоий ҳаёти ва ижодига қайта-қайта мурожаат қилади. "Астробод", "Алишер Навоий ва Дарвешали", "Бадарға", "Навоийнинг хислатлари", "Улуғбек ва Навоий" сингари асарлар яратади. Шу ўринда айтиш керак. Бу икки сўз санъаткорининг ёзганлари бири-бирини такрорламайди. Илмий тил билан ифодалаганда, Ойбек домланинг асарлари романтик руҳда бўлса, Миркарим Осимнинг ҳикоя ва қиссаларида реал ҳолат биринчи ўринда туради... Шахсан менга уларда маърифий жиҳат "умумий безак"дан устунроқ бўлиб туюлади. Шу билан бирга, айримлар маърифий адабиётни камситиши нодонликдир. Ҳар нарса ижодкор "олами"дан келиб чиқади.

Қизиқ ҳолат. Миркарим ака ўзи алоҳида, унинг китоблари алоҳида яшагандек таассурот уйғонади. Гап шундаки, у аввалдан "ўқишли" адиблардан бири эди. Ҳозир ҳам асарлари ўқилаяпти. Лекин адиб доим "четда" юрганидек, ўз китобларидан ҳам "четроқ"да туради. Бунга сабаб қисмати қоронғилигими? Омадсизликми? Қандай бўлмасин, атрофдагиларни ҳам Миркарим Осимнинг машаққатли, ҳатто фожеали ҳаёти кам қизиқтирган. Атрофдагилар аксар уни "кўрмаганлар", унга эътибор бермаганлар...

Адолат мезони бўлган Адабиётда қадрсизлик аламли ҳол! Кечаги кунлар шунақамиди? Ёки эскидан шундай бўлиб келганми? Ҳарқалай, биз бу Адиб хотираси олдида қарздормиз, деб ўйлайман.

Миркарим акани нашриётда у бир неча йил ишлагани, мен ҳам маълум муддат бу ерда муҳаррирлик қилганимдан яхши билар эдим. Гоҳ-гоҳ учрашиб қолганда одоб сақлаб салом берардим. Бирон бутун ҳаёли олис тарихда кезган бу Инсонни тўхтатиб гаплашишга ҳеч ботинмасдим.

Кўп йиллар шу тариқа кечган.

Ниҳоят, бир редакция йўлагида тасодиф юзлашдим.

Журъатланиб, тўхтадим.

— Миркарим ака, мен Сизнинг мухлисингизман. Асарларингизни ўқиганман. Ўзингизни ҳам қаттиқ ҳурмат қиламан, — дедим.

У хокисорлик билан:

— Танидим. Мен ҳам ўқиб бораман, ўғлим, — деди.

Яна нималардир демоқчи эдим, кутилмаган ҳолатни пайқадим.

Устоз қаршисида мен-ку, табиий ҳолда қисинаётган эдим. Ажабланарли жойи, негадир у киши ҳам аллақандай қисиниб турар эди.

Уни сўнгги кўрганим шу бўлган.

Бу йил Миркарим Осим таваллуд топганига юз йил тўлди.

Худойим заҳматкаш бу Инсоннинг боқий дунёсини обод қилган бўлсин...

Омон МУХТОР

Шеърий лаҳза

УСМОН НОСИР

Асло ўлган деманг Усмон Носирни,
Унинг шеърга тўлган чамани қолган.
Унга доим ҳамдард бўлган халқи-ю
Ортида меҳрибон Ватани қолган.

Изламанг шоирнинг яшаган уйин,
Шеъри кирган ҳар қалб унинг уйидир.
У йўл босиб келар бизларга томон,
Истиқлол берган йўл унинг йўлидир.

Шоир севган дардли куйини изламанг,
Халқ дарди, қувончи унинг куйидир.
Унга шодлик берган, юпанчлар берган,
Кўнгли тўлган дамлар юртнинг тўйидир.

Асло ўлган деманг Усмон Носирни,
У севиб куйлаган халқ билан қолган.
Ҳар кун ёнимизда бизга қанотдир —
Мустақиллик деган бахт билан қолган!

Ҳамиджон ТОҲИРЖОНОВ

Мангу лаҳза

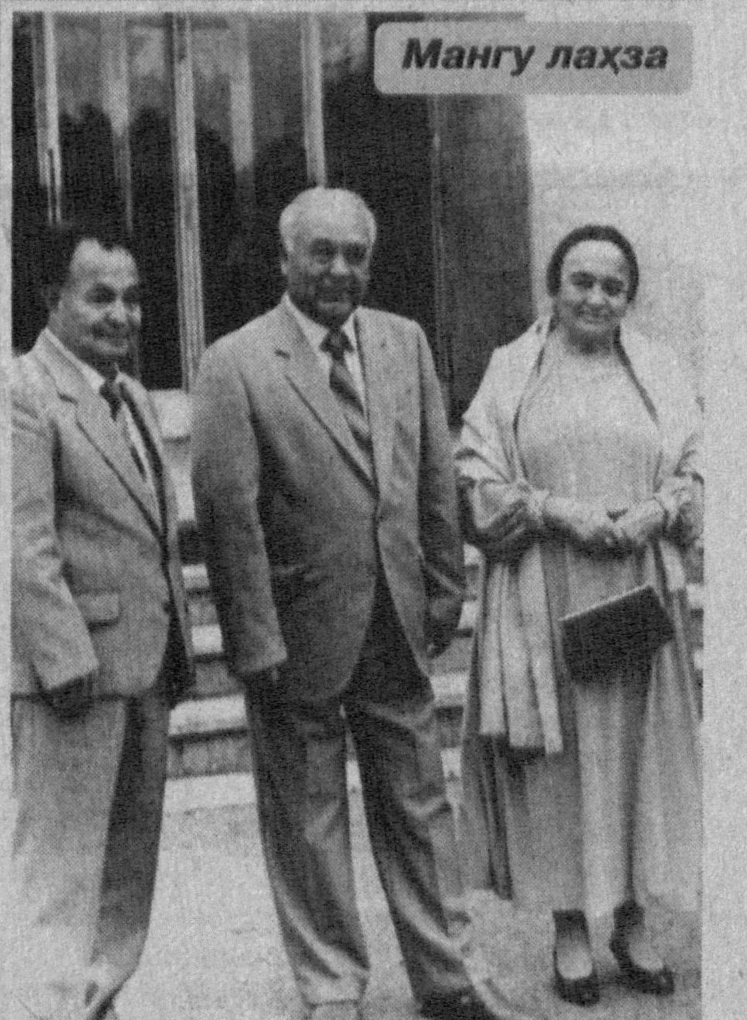

С.МАҲКАМОВ бисотидан.

Ўрдакликўл оққушлари.

Доимий ҳамроҳ

Яқинда "Фан" нашриётида чоп этилган адабиётшунос Исломжон Ёқубовнинг "Муҳаммад Али ижодида тарихий жараён концепцияси ва лиро-романтик талқин" номли рисоласи чоп этилди. Унда Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Давлат мукофоти лауреати Муҳаммад Али қаламига мансуб "Улуғ салтанат" тарихий асарининг "Жаҳонгир Мирзо" ва "Умаршайх Мирзо" номли биринчи ва иккинчи китобларининг замонавий романчилигимиздаги ўрни ҳақида сўз юритилади.

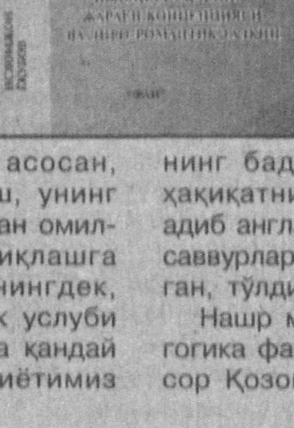

Рисолада муаллиф, асосан, асар моҳиятини англаш, унинг яратилишига туртки берган омилларни, манбаларни аниқлашга эътибор қаратган. Шунингдек, асарнинг лиро-романтик услуби адиб ижодий такомилида қандай мавқе акс этгани адабиётимиз тарихи билан уйғунликда ўрганилган.

"Ёзувчининг "Улуғ салтанат" романи тадқиқида биз учун тарихий манбаларни интуитив тарзда тушунишнинг ўзи етарли бўлмади, — деб ёзади И.Ёқубов. — Шу боисдан, имкон қадар мантиқий-методологик, аксиологик, культурологик восита ва методлардан ҳам фойдаланишга уриндик. Чунки ёзувчининг бадиий ҳақиқати тарихий ҳақиқатнинг айнан ўзи бўлмай, адиб англаган, унинг билим ва тасаввурлари билан янада бойитилган, тўлдирилган шаклидир."

Нашр масъул муҳаррири педагогика фанлари доктори, профессор Қозоқбой Йўлдошев.

ШТРАЛЕН ТААССУРОТЛАРИ

Бугунги кунда республикамиз дунёнинг жуда кўп давлатлари билан иқтисод, сиёсат, таълим, маданият ва бошқа соҳаларда муваффақиятли ҳамкорлик қилмоқда. Ана шундай давлатлардан бири — Германия. Бу мамлакат билан адабий алоқаларимиз йил сайин ривожланиб бораётгани қувонарлидир. Яқинда ҳамкасбимиз, олмоншунос, таржимон Мирзаали Акбаров Германиянинг Штрален шаҳарчасида жойлашган халқаро Европа Таржимонлар коллегиясида ижодий сафарда бўлди.

Дарвоқе, 1978 йили Самуэл Бекетт, Ҳайнриҳ Бёлл ҳамда Макс Фриш сингари XX асрнинг машҳур адиблари ташаббуси билан Штрален (Шимолий Райн — Вестфалия ўлкаси)да таъсис этилган Европа Таржимонлар коллегияси бугунги кунда бадиий ҳамда ижтимоий адабиёт бўйича профессионал таржимонларнинг жаҳондаги йирик ижодий маркази ҳисобланади. Ушбу марказга ҳар йили дунёнинг турли мамлакатларидан юзлаб таржимонлар келишади. Ўтган йиллар давомида улар томонидан 16 мингдан ортиқ таржима асарлар яратилди.

Биз таржимон Мирзаали Акбаровдан сафар таассуротлари ҳақида сўзлаб беришини сўрадик.

— Вокзалда мени Европа Таржимонлар коллегиясининг амалий алоқалар бўйича раҳбари Карин Ҳайнц хоним ва болгариялик таниқли таржимон, бошқарув ҳайъати аъзоси Любомир Илиев кутиб олишди. Штрален шаҳарчаси Голдерндан атиги 10 километр нарида, Нидерландиянинг шундоқ биқинида жойлашган экан. Бу мўъжазгина гўзал шаҳарнинг атрофидаги ерларда, асосан, гул ва сабзавот етиштирилади. Биздаги Наманганга ўхшаб, Штраленни ҳам "гуллар шаҳри" деб аташади. Бу бежиз эмас. Германиянинг бошқа ҳеч бир гўшасида гуллар ва сабзавот билан бу ердагичалик кўп савдо қилинмайди. Шаҳардаги ҳар бир хонадон, хиёбон, кўча анвойи гуллар билан безатилганлигини кўриб, кўз қувонади, дил яйрайди.

Европа Таржимонлар коллегиясининг дунёда ягона улкан кутубхонаси бор. Кутубхона 110 минг жилд китоб фондига эга бўлиб, жаҳондаги энг катта ихтисослашган зиё маскани ҳисобланади. Бу ерда 275дан зиёд тил ва шева (африка тилларидан тортиб, то зулугача)ларда 25 мингта қўлланма ва маълумотномалар, жаҳон адабиётининг 60 минг жилддан иборат асарлари (аслият ва таржимада), шунингдек, муайян соҳа ёки тармоққа оид 25 мингта китоб меҳмонлар ихтиёрига бериб қўйилган. Кутубхонада жаҳондаги барча халқлар адабиёти, шу жумладан, ўзбек адабиёти учун ҳам махсус бўлим ажратилган. Мумтоз адабиётимиз, жумладан, Алишер Навоий ижоди, шунингдек, замонавий ўзбек шоир ва ёзувчиларининг асарлари билан ҳам яқиндан танишиш мумкин. Мен кутубхонага Ўзбекистондан олиб борган газета, журналлар ҳамда китобларни тақдим этдим.

Адабий алоқалар

Дарҳақиқат, Германияга қилган сафарим давомида турли қизиқарли тадбирлар, учрашувларда иштирок этдим. Европа Таржимонлар коллегияси президенти жаноб Клаус Шприк билан бўлган учрашув менда, айниқса, катта таассурот қолдирди. Дунёнинг турли мамлакатларидан келган кўплаб таржимонлар, ижодкорлар, ноширлар билан танишдим.

Шу ўринда бир воқеани айтиб ўтмоқчиман. Мен танишган ижодкорлар орасида кекса бир киши ҳам бор эди. У киши ташрифномасини бераётиб, ўзини Леонард Кошут, деб таништирди. Маълум бўлишича, бу жаноб ўз даврида собиқ ГДРнинг "Култур унд Фортшрит" нашриёти директори бўлиб ишлаган экан. Маълумки, севимли адибимиз Абдулла Қаҳҳорнинг "Синчалак" қиссаси жуда кўп тилларга, жумладан, олмон тилига ҳам таржима қилиниб, Германияда 1961 йили нашр этилган. Ёзувчининг уй-музей фондида сақланаётган ҳужжатлар орасида бир мактуб диққатимизни тортади. Ушбу мактуб 1962 йилнинг 5 январида адибга айнан ана шу жаноб Кошут томонидан жўнатилган экан. Унда қуйидаги сатрларни ўқиш мумкин: "Ҳурматли ўртоқ Қаҳҳор! Шарафиддиновдан билдикки, Сиз немис тилида чиққан "Sekretar Saida" романининг муаллифлик нусхасини олмаган экансиз. Эҳтимол, посилка йўлда йўқолиб қолгандир. Энди китобни кеч олаётганингиздан афсусдамиз. Роман бир неча ой олдин нашрдан чиққан. Бугун Сизга алоҳида почта орқали китобдан тўрт нусха ва нашриёт газетаси "Ernte"дан бир нусха жўнатаяпмиз. Бунда Сиз ва романингиз ҳақида маълумот берилган. Умид қиламизки, китоб Сизга манзур бўлади. Биз ҳозирги ўзбек адабиётининг қизиқарли китобини олмон китобхонларига таништирганимиздан хурсандмиз. Сизга келгуси ижодингизда муваффақиятлар тилаб қоламиз".

Албатта, халқаро миқёсдаги бундай тадбирлар, учрашувлар ҳар қандай ижодкорга ҳам илҳом бағишлаши, кучига куч, ғайратига ғайрат қўшиши табиий. Сирасини айтганда, ўтаётган ушбу йил шахсан мен учун ҳам ғоят баракали йил бўлди. Эрта баҳорда юртимизга германиялик адиба Марица Бодрожич ташриф буюрган эди. Тошкентдаги Гёте институти ташаббуси билан амалга оширилган ушбу тадбир доирасида шоиранинг шеърларидан айрим намуналарни ўзбек тилига таржима қилдим. Кейинроқ таниқли шоир Баҳром Рўзимуҳаммад билан ижодий ҳамкорликда Марица Бодрожичнинг шеърий тўпламини тўлиқ ўзбекчалаштирдик. Бундан ташқари, бу йил Гёте ҳикматларини таржима қилдим. Худо хоҳласа, ушбу асар яқин орада китоб бўлиб чиқади. "Жаҳон адабиёти" журналининг шу йилги апрел сонида Марица Бодрожичнинг "Юлдузларга жило бериб" номли эссесидан парча эълон қилинган эди. Мазкур асардан парча журналхонларда яхши таассурот қолдирди. Бундан илҳомланиб, ҳозирги кунда ушбу эссенинг тўлиқ таржимаси устида ишлаяпман.

СУРАТДА: олмоншунос, таржимон М.Акбаров Европа Таржимонлар коллегияси раҳбари Карин Ҳайнц хоним билан.

Алишер ОТАБОЕВ тайёрлади.

Ушбу мақола Ўзбекистон мустақил босма ОАВ ва ахборот агентликларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоат фонди томонидан ажратилган грант асосида тайёрланди.
Лойиҳа номи: «Истеъдодли ижодкор ёшлар маҳоратини оширишш, ОАВ учун малакали кадрлар етказиб бериш орқали уларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий ва маданий-маърифий ҳаётидаги иштирокини янада фаоллаштириш».

Ғайрат МАЖИД

КЎКСИМДАГИ ЮЛДУЗЛАР

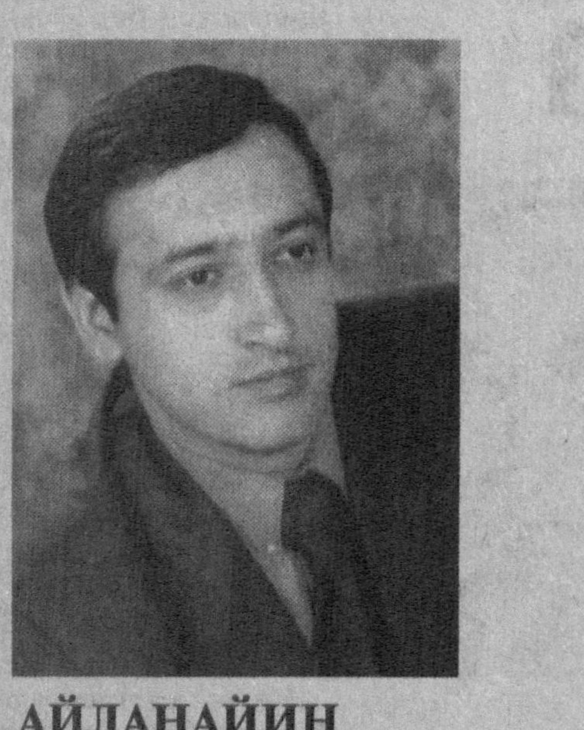

АЙЛАНАЙИН

Кўзларимдан кўз ёш эмас, дилим томса,
Жон-эй, кўзим, дилим сенга гулим томса,
Дунё-дунё кўнгилларга тилим томса,
Айланайин ёрим, гулим, жоним Ватан.

Барчинларга элтади бу отлар яхши,
Юрагимжон, ўзинг топган зотлар яхши,
Алвон-алвон хотиралар, ёдлар яхши,
Айланайин ёрим, гулим, жоним Ватан.

Осмонлар паст, осмонларга бормайман мен,
Туфроқ турфа, барига қалб қормайман мен,
Бўлди, сендан бошқага дил ёрмайман мен,
Айланайин ёрим, гулим, жоним Ватан.

Кўнгилчамга булбулларим ин қўйдилар,
Баҳорлар гул адирларни чин қўйдилар,
Сўнг кўксимга бошларини жим қўйдилар,
Айланайин ёрим, гулим, жоним Ватан.

Айтмайсанми, бу қандайин оҳлар бўлди,
Оҳлар дилни гул шохига боғлар бўлди,
Боғлар боқинг, бирам гўзал чоғлар бўлди,
Айланайин ёрим, гулим, жоним Ватан.

ҲАЙРАТ

Лоларух тонгларда учган хазонлар,
Заминга беозор тушган хазонлар,
Туфроқни ёридай қучган хазонлар,
Мен кимнинг бахтиман,
Сен кимнинг бахти?

Тўлқин-тўлқин бўлиб оққан адирлар,
Товланиб кўкларга боққан адирлар,
Аланга бўлиб дил ёққан адирлар,
Мен кимнинг бахтиман,
Сен кимнинг бахти?

Шивирлаб-шивирлаб эсган шамоллар,
Гулларнинг қалбини сезган шамоллар,
Дунёни минг марта кезган шамоллар,
Мен кимнинг бахтиман,
Сен кимнинг бахти?

Ичи тўла гавҳар, маржон дарёлар,
Гоҳо маржонлари арзон дарёлар,
Гўё йўлга чиққан карвон дарёлар,
Мен кимнинг бахтиман,
Сен кимнинг бахти?

Кўзимдан думалаб тушган юлдузлар,
Кўксимни тимдалаб тушган юлдузлар,
Дил бўлиб, дил тилаб тушган юлдузлар,
Мен кимнинг бахтиман,
Сен кимнинг бахти?

ЗУЛФИЖОН

Зулфи, зулфи, зулфи жон,
Надир қалбнинг урфи, жон.
Меҳр билан очилур
Кўнгилларнинг қулфи, жон.

Орзу дилим арки, жон,
Ғам ҳам унинг кўрки, жон.
Соғинч нима билмасам,
Қилсам яхши тарки жон.

Армон умрим шарҳи, жон,
Ишончларим барқи, жон.
Зарлар билан ўлчанмас,
Юракларнинг нархи, жон.

Зулфи, зулфи, зулфи жон,
Севги қалбим урфи, жон.
Очилади ишқ билан,
Кўнгилчамнинг қулфи, жон.

Руҳим буткул шеърга жон,
Руҳдай тоза сирга жон.
Сенсиз яшаб бўлмайди,
Сен-ла, сен-ла бирга жон.

ҚЎШИҚ

Дилдаги оҳим гўзал,
Кўкдаги моҳим гўзал.
Келмайсан келгин десам,
Надир гуноҳим, гўзал.

Сочлари денгиз, дедим,
Оламда тенгсиз, дедим.
Оҳ, сенга элтар йўллар,
Бунчалар сўнгсиз, дедим.

Куз, сенинг хазонинг кўп,
Эй шамол, тўзонинг кўп.
Ошуфта кўнглим учун
Аталган армонинг кўп.

Сен ойга кўзгу, билсанг,
Умидим эзгу, билсанг,
Дунёда муҳаббату
Садоқат мангу, билсанг.

Озода БЕКМУРОДОВА

МЕН СИЗ УЧУН ЯШНАБ ЮРАМАН

* * *

Сиз учун фақат мен яшнаб юраман,
Фақат мен яшайман ғамингизни еб.
Фақат мен севаман ҳаммадан ортиқ,
Фақат мен сўрайман "жоним" қани деб?

Фақат мен қиламан барига тоқат,
Кўнглингизни азиз тутарман ўзим.
Фақат мен қоларман,
Сиз билан фақат!
Қорлар ёғаверар, босилмас изим.

* * *

Мен соғинган онда,
Сен ҳам соғинсанг.
Дуолар қилсайдинг дийдорим сўраб,
Қадамларинг ногоҳ остонам ўпиб
Келса...
Йўлларингга ўлтирсам қараб,
Бўғзимга ютганча кўз ёшларимни
Тўкилсам бағрингга ой нафасидай.
Орзулар тафтига юракни тутиб,
Эритсак қисматнинг тош қафасини,
Келса...
Қадамларинг остонам ўпиб.

* * *

Қўлларимни ушламанг, ўпманг,
Кўнглингизни берманг кўнглимга.
Кўзингизни кўзимга қўйманг,
Гулингизни берманг гулимга.
Титроқларим — туйғуларимнинг
борар-келар манзили ўзим.
Мен ўзига-ўзи асранди
Ҳур сақлаган наззора тузим.
Баъзан оғир ботади менга
Ашкларимни аяшларингиз.
Чорасизлик кафтида туриб,
Умидимни суяшларингиз.
О, келмангиз қошимга бошқа,
Шафқатингиз бағримни эзар.
Пешонамни урсамда тошга,
Керак эмас бундайин бозор.
Қўлингизни берманг қўлимга,
Гулларимни юлинг, сўлдиринг.
Ҳурлар каби озод кетайин,
Мени шундай бахтга тўлдиринг.

* * *

Нимадир
Ёдимдан чиққандай,
Ниманидир унутгандайман.
Сиз дунёда собит турибсиз,
Бу дунёда мен фонийдайман
Ортимда
Нимадир қолгандай.
Тортади умидвор нигоҳим.
Мени бугун саро-сар этди
Муҳаббатнинг қадим сегоҳи.
Сиз дунёда юлиб турибсиз,
Мен борлиқни унутгандайман,
Тушларимда кўрган жаҳонни
Ҳаётимда
Ҳеч кутгандайман.

ЎЗИМГА МАКТУБ

Чексизлик борлиқни ўпган ерлардан
Юксак тоғлар руҳи ётган ерлардан,
Отам дуосидай улуғ қирлардан
Майсалар шивири ўтган ерлардан.

Кўклар елкаларин тутган ерлардан
Қуёш зардан нақш битган ерлардан,
Онамнинг бағридай мушфиқ, муштипар
Юлдузлар шуъласин тўккан ерлардан.

Фасллар ҳур келиб кетган ерлардан
Офтобли, оташли, ойли нурлардан,
Йўл тортиб келгандим тонгдай умидвор.
Яшил оламлардан —
Кенг адирлардан.

* * *

Шамоллар қўшиғин келгандим ташлаб,
У маъюс йўллардан куйлаб ўтгандим.
Умримнинг зангори фаслларида
Бу улкан шаҳардан осмон кутгандим.
Бағримга сиғмасди мовий ҳисларим,
Қўлимда орзулар ғунчаси эзгу.
Юрагимни туғдай тикмоқ истардим,
Мени чорлаганди қандайин Чўққи.

Ёзнинг айни чилласи... Уйга кеч қайтдим. Бир пиёла чой ичиб, энди ётишга чоғланган ҳам эдим-ки, кўча тарафдан дарвозанинг устма-уст тақиллагани эшитилди. Чиқсам, катта кўчанинг ўртасида "Волга" машинаси турар, унинг ёнида эса Тўладан келган ёшгина йигит билан шляпа кийган Шукур ака турарди.

— Ассалому алайкум, хуш келибсизлар, — дедим меҳмонларнинг қўлини олиб.

— Сиз бормасангиз ҳам, мана, мен келдим, — деди Шукур ака мени бағрига оларкан, — Тошкентдан салом; қалайсиз?

— Раҳмат, — дедим Шукур акани қучганча, бола-чақалар, дўсту ёронларни сўрадим.

— Бу киши анжанлик, драма театрининг режиссёри, қадрдон дўстимиз, — деди ёзувчи ҳамроҳини таништириб.

Дастурхон атрофидаги суҳбатимиз одатдагидек адабиёт мавзуидан бошланди. Шукур ака бироз хаёлга толиб ён дафтарчасидан ниманидир қидиргандай бўлди.

— Ҳа, мана, балиқчилик Исмон бахши билан Ҳусан Ражаб ўғлини биларсиз? — деди жилмайиб.

— Ҳа, Имомназар бахши, Ўғил бахшилар ҳақида маълумот тўплаганман. Билсангиз керак, Андижонда Ҳошимжон Раззоқов деган олим бор, у кишидан ҳам кўп маълумот олганман.

— Мен тадқиқотчиларга тасанно дейман. Агар улар бўлмаганда, адабиёт равнақ топмасди. Достонларни ёд айтувчи халқ шоирларини эса ардоқлаш керак...

Сўнг яна гапимиз халқ оғзаки ижодига бориб тақалди. Бизнинг Пешқўрғон қишлоғида элликдан ортиқ достончи ўтганини айтдим.

— Ростданми? — Шукур ака бир зум таажжубланган-дай бўлди.

— Ҳа, ҳатто достончилик мактаби ҳам бўлган. Кўлбуқон достончилик мактаби орқали шаклланган, асли Жумабой бахшидан бошланган. Кейин 60-70-йилларда довруғ таратган Раззоқ бахши, Абдуазиз бахши, Исмон бахши, Мамасодиқ ва Омон бахши, Қўчқор, Суяр каби ўнлаб бахшилар ўтган.

Шукур ака яна дафтарчасини қўлига олди.

— Тўхтанг, ким дедингиз?

Мен достончилардан ўнтасини санадим. У киши эринмай ёзди, кейин ручкасини дастурхонга қўйиб, яна менга юзланди:

— Балки бирортаси билан учраштирарсиз?

— Эртагаёқ Раззоқ бахши билан учрашсак бўлади.

— Бу, Раззоқ бахши деганингиз қанча достон билади? — Шукур ака ўйчан кўзлари билан мен томон боқди.

— "Гўрўғли" туркум достонларининг қирқтасини, "Алпомиш" достонини мукаммал билади, ундан ташқари "Ёзи билан Зебо" ва "Манас" достонидан парчалар айтади, — дедим. Адиб ҳайратга тушгандай тўхтаб қолди.

— Оташ, мени жуда қизиқтириб қўйдинг-да. Бугун уйқум келмаса керак, ё тушимда ҳам ўша Раззоқ бахшини кўриб чиқаман. Яхшиси ухлайлик, соат ҳам бир бўптия!

Эрталаб Шукур ака барвақт уйғониб, "Жаҳон болалар адабиёти" туркумида чоп этилган китоблардан бирини ўқиётганини кўрдим.

— Зап китобларда, шу бир юзу беш томнинг бари ўзбек тилига ўгирилганда эди, — деди у ёстиққа суянганча. — Қизиқ, туни билан Шандор Тотан, Марли Каллоген, Петр Незнакомов, Жанни Родари... Эҳ-ҳе қанча ажойиб ҳикояларни ўқиб чиқдим, лекин барибир Абдулла Қаҳҳор ҳикояларига етмайди.

Мен ташқарига чиқдим, хаёлимда севимли адибимизнинг машҳур ҳикоялари жонлангандек бўлди. Шукур ака айтганидек Абдулла Қаҳҳор ҳикояларида ўзбек деган миллатнинг ўзи-ю кўзи, меҳр-оқибатию бутун табиати мана мен деб кўзга ташланади. Унинг "Ўғри" ёки "Анор" ҳикояларини олинг. Қайси образга мурожаат қилманг — бу ўзимизники, ўзбекнинг ўзи дейсиз.

Нонуштадан сўнг, Шукур акага ваъда берганимдек, Раззоқ бахшининг уйига йўл олдик. Бахшининг уйи қишлоқнинг Орариқ ҳудудида бўлиб, у ер адирликдан иборат эди. Беш минг гектардан ортиқ бу адирликда қишлоқ аҳолиси буғдой экар, қўй-қўзи боқарди. Адирликларда текис ерлар ҳам анчагина. Баҳор келса лолага, кўм-кўк ўтларга бурканар, ёзда эса олтиндек қайроқи буғдойларга тўлиб тошарди. Қишда бу ерлар ов қилишга ҳам жуда қулай. Шунданми, каклигу қуён, тулки овловчилар кўпаярди.

Раззоқ бахшининг бутун умри деҳқончилик билан ўтган. Бир вақтлар тўй-томошаларда достон айтиб, одамлар кўнглини хушлаган достончи бугун олиму талабаларнинг суюклиси эди.

Раззоқ бахши Шукур ака билан худди эски қадрдонидек кўришди.

— Сиз тўғрингизда Оташ Мирзо айтиб берганди.

— Раҳмат. Оташ сизни машҳур достончи деди, айтинг-чи қайси достон билан машҳур бўлгансиз?

— "Алпомиш" билан.

— Ундай бўлса ўша бизнинг "Алпомиш"дан эшитайлик.

Раззоқ ота деворда осиғлиқ турган сеторини олди, анча вақтгача диринглатиб созлади, сўнг худди отнинг дупурини эслатувчи бир куй бошлади. У шундай шиддат билан чалардики, бир қуюн от бостириб келаётгандай эди. Унинг ҳаракатлари ёш йигитнинг жўшишига ўхшаб кетарди. Бир зум соз чалишдан тўхтади, Шукур ака бўлса у киши томон интилди.

— Кечирасиз, бу от туёғининг овозини қандай чиқардингиз? — деб адиб сеторни қўлига олди. Раззоқ ота оппоқ соқолини силаганча кулиб қўйди-да:

— Хўп, энди "Алпомиш"дан айтсам айтай, — деди. Сеторини яна бир-икки диринглатди-да бир термани бошлаб юборди.

Бирдам айтай ўтган
билан кетгандан,
Юртин суйиб, қош-
қабоқда тутгандан.
Дастурхонлар ёзиб,
катта тўй қилиб,
Шукуржонни меҳмон
қилиб кутгандан.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шукур Холмирзаев шоир Оташ Холмирзаев билан. (1980 йил.)

Шукур ака достоннинг бу ҳолатда бошланишини кутмаган эканми, бир қўзғолди, кейин икки қўлини бир-бирига уриб қўйди ва

АДИБНИНГ УЧ КУНИ

Раззоқ бахшига термулиб қолди...

Бахши сеторини ерга қўйиб, бир қўли билан иккинчи қўлини силаб тураверди. Шунда Шукур ака бошидаги шляпасини олиб, ҳайрон қолиб, достончига:

Ёднома

— Ота, мен ҳам шеър битганман, аммо бугун ёзувчиман, шундай экан мен сиз каби шеър тўқий олмайман, агар рози бўлсангиз "Алпомиш"дан озгина айтиб берсангиз, — деди.

— Ҳа, яшанг, — деди бахши яна сеторини олиб созларкан, — айтсам айтай, майли сизнинг ҳамюртингиз, бизнинг ҳам ҳамқишлоғимиз Алпомишдан айтай.

У энди сеторини боягидан ҳам қаттиқроқ чалди, кейин шиддат билан достонни бошлаб юборди.

"...Ҳай, шундай қилиб, жуда қадим замонда, Қўнғирот деган томонда, ота-боболаримиз кўчманчи-чорвадор бўлган замонда Добонбий деган ўтди..."

...Шукур ака достонни берилиб тинглар, баъзан мен томонга боқиб, достон сатрларини ёзаётган қўлларимга термулганча хаёл сурарди. Мен қаламимни дастурхонга қўйдим. Ўшанда кеч бўлганди, аммо Раззоқ бахши ҳамон куйларди. Шукур ака бўлса бир нуқтага термулиб қолганди. Буни Раззоқ бахши ҳам сезди-да, сетор чалишдан тўхтатди.

— Қўлингиз толмадими, ишқилиб? — деди жилмайиб бахши.

Мен Раззоқ отанинг чарчоқ кўзларига боқиб:

— Ўрганиб кетган — дедим.

— Ундай бўлса овқатга, Омонбий, таомни келтир.

Хонага косада шўрва кўтариб, Мамасодиқ бахши кириб келди. Шукур ака қўлидаги ручкасини дастурхонга қўйиб, бир нима ёдига тушгандай, мен томон ўгирилди:

— Ажойиб, биз бир шеърни ёд олишга қийналамиз, булар бўлса соатлаб ёддан достон айтади. Бу — бир мўъжиза. Бундай иқтидор ҳаммага ҳам насиб қилавермайди.

— Бу ҳали ҳолва, "Гўрўғли" достонини Малик Муродов, Тўхтамурод Зуфаров, Тамара Бобровковалар келишганда икки кечаю кундуз ёзишган. Қўллари чидамай туриб кетишган. Яхшиям ўшанда достонни магнитафонга ҳам ёзиб олган эдик, бўлмаса матн чала бўларди.

Шукур ака эски вассали уйнинг шифтига, кейин токчаларга териб қўйилган чойнак ва пиёлаларга назар ташлади, аввал Раззоқ бахшига, кейин косада шўрва кўтариб келаётган Омон бахшига боқди, гўё у кишини биринчи марта кўраётгандай қараб қолди. Омон ака буни сезди, кейин оппоқ соқолини силади.

— Бизнинг Сурхонда ҳам одамлар шунақа содда яшашади, — деди Шукур ака қўлидаги қаламини дафтари устига уриб. — Жойларингизу ҳовлилар, одамлардаги соддалик худди бизнинг одамларга ўхшайди. Фақат кийимларда ўзгачалик бор, холос.

Ўша куни Шукур ака анчагача ўйчан юрди. Бироқ у нималар ҳақида ўйлади, нималарни мулоҳаза қилди — билиб бўлмасди. Сабаби Шукур ака жуда камгап, самимий, мулоҳазали, бирор нарсани кўрса таг-туги билан билишга қизиқадиган одам эди. Яна бир нарсани сездимки, Шукур ака ўз асарлари ҳақида бирор оғиз сўзламасди. Ёки бирор киши "фалон ҳикояни жа зўр ёзибсиз-да" деса, у киши фақат жилмаяр, айрим ёзувчилар сингари гапни олиб қочмасди.

Кечки пайт уйга қайтдик. Тошкентдан келган домлаларни ҳам таклиф қилдик. Қизиғи, фолклор экспедицияси билан келган талабалар орасида Шукур аканинг қизи Сурайё Холмирзаева ҳам бор экан. Икки кундан бери бирга бўлдиг-у, адибимиз бирор марта "сиз меҳмон қилаётган домлалар-у ўттизта талаба ичида менинг қизим ҳам бор", — демадилар.

Эртасига дўстим Султоннинг таклифи билан Қирғизистоннинг Арикбўйи қишлоғи юқорисидаги чиройли бир манзилга чиқдик. Ҳавоси шу қадар мусаффо эдики, эртадан кечгача булбуллар сайраб ётарди. Баланд тоғ томонга кетган сўқмоқ йўл жуда тор бўлишига қарамай қоя тошлар оралаб юрган ёввойи кийигу ҳатто арслон ва шерларни ҳам учратиш мумкин эди. Айниқса каклик кўп...

Қирғизларнинг бир одати бор, улар даврага киришса гапдон, қўшиб-чатишга жуда уста бўлишади. "Манас"чилар билан учрашиб, достонни куйлатиб кўрилганда ҳар сафар янги-янги мисралар қўшганликлари, ҳатто етти кеча, етти кундуз айтиб ҳам достонни тугата олмаганларини кузатганмиз. Ўз овули, юрти ҳақида бирорта ёмон гап айтсангиз, дарров хафа бўлишади. Яна бир яхши томони — етти авлодини тўкис билишади.

Дўстларимиз қирғиз адабиёти тугул ўзбек адабиёти ҳақида ҳам анча маълумотга эга экан. Математика ўқитувчиси Сувонқул Акимов шундай дейди: "Дунёда икки юздан ортиқ давлат бор, минггa яқин миллату элат мавжуд. Уларнинг маданият даражаси она тилини яхши билиши, урф-одатларини яхши ўзлаштирганлиги, айниқса, халқ оғзаки ижодини мукаммал билишлари билан белгиланади. Шу боис қирғизлар "Манас" достонини тўла билиши ва камида бир-икки саҳифани ёддан айтиши керак — бўлмаса у қирғиз эмас". Мен бу удумга жуда ҳавас қилдим.

Шукур ака бу ҳақда нима дер экан, деб ўйлаб турган эдим, адибнинг ўзи сўз бошлаб қолди:

— Яхши гап, ҳавас қилса арзийди, қани энди бизда ҳам "Алпомиш" достонини ҳамма билса, уйида "Алпомиш" достонини "Қуръон"ни сақлагандек сақлашса...

Кечки пайт уйга қайтдик. Шукур ака ўз таассуротларини ўртоқлашгиси, кўрганларини мароқ билан сўзлагиси келарди. Буни мен Темур ака Шукур акани "Нанай" оромгоҳига таклиф қилган куни ҳам сездим. Нанай тепасидаги "Кўксарой"га борганимизда узоқ-узоқларга чўзилиб кетган тоғлару зилол сувли сойлардан Шукур аканинг ҳайратига ҳайрат қўшилди.

— Эҳ-ҳе... — деди у, — сизларда ҳамма ирчи, ҳамма шоир бўлиши керак. Туманларингдан кимлар ижодкор бўлиб етишган?

Мен Шукур аканинг бу саволига жавоб изладим. Хўш, кимлар бор ўзи? Робитдин Исҳоқ, Жўра Раҳим, Холмирза Юнус, Нурхон Набижонов, Қозоқжон Маҳмудов, Юсуф Қирғиз, Мурод Азиз, Маҳмуджон Маъмуров, Аълохон Ғозиев, Абдураҳмон Насриддинов. Шу номларни санадиму тўхтаб қолдим. Шукур ака бу шоирларнинг бирортасини танимаганиданми, бир зум кўзимга тикилиб қолди.

Адиб бир кўрган кишига жуда камгап одамдай туюларди. Илк маротаба Тошкентда учрашганимда ўзимга ўзим, "жуда содда одам эканми?" деган саволни берган эдим. Кейинчалик эса Шукур аканинг жуда кўп қирраларини кашф қилдим. Унинг ички дунёси тоза, самимий, зукко, меҳроқибатли инсон бўлишига қарамай, аммо ҳақни ҳақ дейдиган ўзига хос қайсарлиги ҳам бор эди. Ўқувчилар газетасида чоп этилган "Оқ отли" қиссасида қишлоқ болаларининг ҳаёти, "Тўлқинлар"да инсон тақдири, "Ўн саккизга кирмаган ким бор"да ўша давр ёшларининг ҳаёти ишонарли тасвир этилган. Ўшанда биз ёзувчининг бадиий адабиётдаги ўрни ҳақида кўп баҳслашган эдик.

Кейинчалик адибнинг "Олис юлдузлар остида", "Оғир тош кўчса" китоблари чоп этилди. Энди у мақтаса арзигулик ёзувчига, Абдулла Қаҳҳор таъбири билан айтганда, "ҳикоячиликнинг устаси"га айланган эди. Ёзувчи дилида ҳали ёзилиши керак бўлган, оз-моз қоралаб қўйилган асарлар ҳам кўп эди. Бу ҳақда "Кўксарой" дам олиш зонасида бўлган кичик учрашувда ҳам айтганди. "Бодом қишда гуллади" китобига кирган ҳикоялар ҳақида берилган саволларга жавоб бераётиб, "бу ҳикояларга кирган кўпгина воқеалар қисса ёки роман бўлиши ҳам мумкин", деганди.

Дам олиш зонасидан қайтаётиб, Заркент қишлоғига ҳам қўниб ўтдик. Шукур ака Заркентнинг "Тегирмон" чойхонасида ўлтираркан, ҳар томондан айланиб оқаётган зилол сувлар, меҳмондўст ўртоқлардан хурсанд бўлиб кетди. Қозоқжон ака бир неча йил Наманган институтида чет эл адабиётидан дарс бергани учун бўлса керак, суҳбатимиз мавзуи дунё адабиёти сари бурилди. Ўшанда гап орасида ёзувчи бир роман ёзмоқчи экани, унинг номи балки "Олабўжи" бўлиши мумкинлигини ҳам айтиб ўтганди.

Кейин Қозоқжон ака фахр билан қишлоғини, анҳорлар бўйида жойлашган дам олиш лагерлари, ўқиган мактабини ҳам зиёрат қилишга ундади. Гап орасида Мирзаолим Иброҳимов, Эркин Ҳайитбоев, Аҳмаджон Мелибоев, Турсунбой Адашбоевлар ҳам шу мактабда таҳсил олганларини сўзлади. Шукур ака бу номларни эшитгач жонланди, Қозоқжон аканинг қўлини қайта-қайта қисиб қўйди. Бу менга туртки бўлди. Эртасига мен қадимий қишлоғимиз Пешқўрғонни, унинг кўрки бўлган Балиқликўл ва Сутлибулоқ зиёратгоҳларини кўрсатдим. Шукур ака жуда хурсанд эди. Ниҳоят пешқўрғонликлар билан хайрлашиш они келганида бироз хомуш тортгандай бўлди. "Андижон — Тошкент" поездига чиқаётганда эса мени маҳкам бағрига босди. Кейин қандайдир мунг билан деди: "Оташ, раҳмат, бу ўтган уч кунимдан жуда розиман, сенгаю барча дўстларга раҳмат"...

* * *

Мен ҳаётим давомида Шукур Холмирзаев ижодини ўрганишга, унинг ҳар бир асарини синчиклаб ўқишга ҳаракат қилдим. Барча асарларида ўша биз кўрган, гаплашган одамлар қаламга олинганига иқрор бўлдим. Ҳа, мен билган Шукур Холмирзаев ўз халқининг суюкли фарзанди, имонли ва эътиқодли инсон, меҳрибон ота сифатида ҳамиша орамизда юргандек. Адибнинг боқий ҳаёти, эҳтимол, шундадир.

Оташ ХОЛМИРЗАЕВ

Доимий ҳамроҳ

Ватанимиз мустақилликка эришгунича биз ўқишимиз ва билишимиз зарур бўлган Шарқ алломаларининг фалсафий, тасаввуфий асарларидан бебаҳра бўлиб келдик. Мустақиллик Аҳмад Яссавий, Сулаймон Боқирғоний, Сўфи Оллоёр сингари мутасаввуфлар ижодиётига кенг йўл очди, тасаввуф адабиёти намояндаларининг асарлари нашр этилди. Чунончи, Жалолиддин Румийнинг олти жилддан таркиб топган "Маснавий"сининг ўзбек тилига таржимаси китобхонлар қўлига тегди. Атторнинг "Мантиқут тайр" достони ҳам назмда, ҳам насрда она тилимизда чоп этилди.

Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол "Мантиқут тайр"дан кейин "Илоҳийнома" таржимасига киришган эди. Заҳматкаш ва серғайрат шоиримиз бу улкан ишни ҳам ниҳоясига етказди. Китобхонлар бир пайтлар "Илоҳийнома"нинг профессор Нажмиддин Комилов насрий таржимасидаги айрим парча ва ҳикоятлари билан танишган бўлса, энди бу асарнинг шеърий шаклдаги ўзбекчасини тўлиқ ўқиш имкониятига эга бўлдилар.

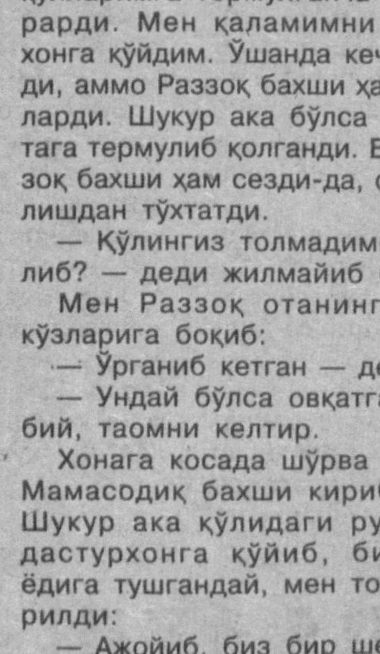

Шайх Фаридуддин Атторнинг "Илоҳийнома"си Ўзбекистон давлат консерваториясининг "Musiqa" нашриёти томонидан чоп этилди. Асар ЎзФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти Илмий кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган.

"Илоҳийнома" — шайх Фаридуддин Атторнинг шоҳ асари. Бу китобни ирфоний адабиётнинг дурдонаси, деб айтишади. Унда инсоннинг бурчи ва масъулияти, комиллик шарафи ва машаққати сингари масалалар ғоят баланд пардаларда талқин ва таранум этилади. Асардан жой олган "Покиза аёл садоқати", "Робиа ва Бектош муҳаббати" достонлари севги, садоқатнинг гўзал тимсоли, матонатнинг абадий қўшиғи бўлиб жаранглайди.

Мазкур нашрнинг масъул муҳаррири, филология фанлари доктори Иброҳим Ҳаққул китобга ёзган "Кўнгил кимёси" сарлавҳали сўзбошида, жумладан, қуйидагиларни таъкидлайди: "Нафосат инсонни ҳамиша Гўзалликка, сабр-қаноатга чорлайди. Дунёда энг раҳм-шафқатли, ҳиммати зўр, фавқулодда меҳрибон, руҳ ва кўнгилни яйратиб, яшнатувчи қудрат — бу, Гўзаллик. Шунинг учун мутасаввуф санъаткорлар ҳаёт гўзаллиги билан инсоннинг асл моҳиятини ёритишга илҳомлантирувчи илоҳий Гўзалликни ўзаро уйғунлаштирган. Фаридуддин Аттор шу тоифадаги ижодкорларнинг сардори ва пиру муршидларидан эди".

Минг нусхада чоп этилган "Илоҳийнома" китоби таржимаси 2006 йили Теҳронда нашр этилган, Фуод Руҳоний томонидан тайёрланган нусха асосида амалга оширилган.

Эътироф

ОҲАНГЛАР ОҒУШИДАГИ УМР

Ҳар қандай ижодкор умрининг шундай бир палласи бўладики, айнан шу даврда одам ортга бир қараб, ўтган умрини сарҳисоб қилишга ўзида эҳтиёж сезади. Таниқли композитор, Ўзбекистон Республикаси санъат арбоби Рустам Абдуллаев бугун айнан шундай бир даврни бошдан кечиряпти. Ўйлайманки, Рустам аканинг сарҳисобдан кўнгли тўлади. Зеро, тарози палласини босадиган муваффақиятлар, яхши ва хайрли ишлар, мақтанишга арзигулик ижод маҳсуллари санъаткор умрининг зарварақларини безашга арзигуликдир.

Замонавий ўзбек мусиқаси ривожида серқирра ижодкор Рустам Абдуллаевнинг, шубҳасиз, алоҳида ва мустаҳкам ўрни бор. Бугун фақат юртимизда эмас, чет элларда ҳам бу санъаткорни ўзига хос ижодкор сифатида яхши биладилар. Ғарб ва Шарқ мумтоз мусиқа санъати анъаналарига таянган ҳолда самарали ижод қилиб келаётган композиторнинг турли жанр ва шаклларда яратган мусиқий асарлари, айниқса, премераси Таиланднинг Бангкок шаҳрида ўтган, фортепиано ва симфоник оркестр учун ёзилган "Тай оҳанглари" III концерти, фортепиано ва камер оркестри учун "Элегия" асарлари катта маҳорат билан ижро этилмоқда.

Рустам Абдуллаев ижодида симфоник, вокал-симфоник, айниқса, фортепиано мусиқаси муҳим ўрин эгаллайди. У оркестр ва чолғу имкониятларини пухта билгани сабабли, асарлари тингловчилар ва мутахассислар томонидан қониқиш билан кутиб олинади. Бу ўринда композиторнинг симфоник поэмаларини, фортепиано ва оркестр учун яратган бешта концертини, "Наврўз гимни", "Тантанавор қўшиқ" вокал-симфоник асарларини, флейта, кларнет, фортепиано, виолончел, скрипка, тромбон учун камер-чолғу асарларини эслаб ўтиш ўринли.

Қўшиқлар, қўшиқ-романслар, вокал туркумлар ҳам Р.Абдуллаев ижодий фаолиятида ўзига хос ўрин тутади. Қўшиқларнинг кўпчилиги аллақачон оммалашиб кетган. Композитор халқимизнинг севимли шоираси Зулфия шахсига ва ижодига алоҳида меҳр билан қарайди. "Зулфияхоним шеърлари чуқур шахсий ички кечинмаларга, мураккаб руҳий жараёнларни акс эттирувчи ҳиссиётларга бой бўлиши билан бирга, ўзида катта умуминсоний ғояларни, башарий орзу-умидларни ҳам мужассам этгани учун ҳамиша мени мафтун этиб келади", — дейди Рустам ака. Унинг Зулфия шеърлари асосидаги "Ҳижрон" ("Баҳор келди сени сўроқлаб"), "Она ҳақида ўйлар", "Ўғлим, сира бўлмайди уруш" камер-вокал асарлари мусиқасининг сержилолиги, қалбга яқин оҳанглари билан тингловчини ром этади. "Тингла, булбул", "Гўзал Ватаним", "Наврўз қўшиғи", "Ватан қўшиғи", "Ватан", "Фидокорлар марши", "Спорт мадҳияси" каби юзга яқин романс ва қўшиқлари, хор асарлари ҳам аллақачон мухлислар мулкига айланган.

Рустам Абдуллаев жаҳон мусиқа санъатининг гултожи бўлган опера ва балет жанрларида ҳам ёдда қоларли асарлар ёзди. Унинг Тошкент ва Самарқанд опера ва балет театрларида саҳнага қўйилган "Шодимулк" (Э.Самандаров ва Г.Геловани либреттоси), "Садоқат" (О.Матжон либреттоси), "Хива" (Э.Самандаров либреттоси) операларини, Ўлмас Умарбеков пиесаси асосидаги "Қуёшга таъзим" (А.Раҳимов либреттоси) балет-операсини таъкидлаб ўтиш жоиз. Булар орасида ўзбек халқининг таниқли шоирлари Зулфия ва Ҳамид Олимжонларнинг сиймолари гавдалантирилган "Садоқат" операси алоҳида ажралиб туради.

Санъаткорни таниган, яқиндан билганлар Рустам аканинг табиатидаги болаларча беғуборликни, самимиятни, қувноқликни қадрлайдилар. Ана шу табиатидан келиб чиқиб бўлса керак, Рустам ака болалар ва ёшлар учун ҳам алоҳида меҳр-муҳаббат билан ижод қилади. Куйлардаги шўх-шодон, бахтиёрликка тўлиқ оҳанглар фақат болаларни эмас, катталарни ҳам бефарқ қолдирмайди. "Офтоб чиқди оламга" (Т.Тўла), "Тойчоқ", "Қошиқ" (Ҳ.Муҳаммад), "Кулишингиз гулни кулдирар", "Кулган кўзли болалар" (П.Мўмин), "Қўзичоқ" (Й.Сулаймон), "Чархпалак", "Йўлчироқ, шамчироқ" (Т.Муллабоев), "Гуллола" (Қамбар Ота), "Шўх қизалоқ", "Дўстлик таронаси", "Мустақиллик лолаларимиз" (Н.Нарзуллаев) каби қўшиқларини болажонлар севиб куйлашади.

Муҳими шундаки, Р.Абдуллаев қайси жанрда асар яратмасин, ҳамиша халқимизнинг минг-минг йиллик мусиқий анъаналарига таянади. Бу анъаналарга ўзича ёндашиб, уларни ўз нуқтаи назаридан талқин қилади ва айнан шу нуқтада қадриятлар ва замонавийлик ўртасида уйғунлик вужудга келади. "Рустам Абдуллаевнинг асарлари дунёнинг деярли барча бурчакларида ижро этиляпти, — дейди таниқли композитор Ҳабибулла Раҳимов. — Ёркин оҳанглар асосига қурилган бу мусиқаларда яхшигина техник ривожланиш, симфоник оркестр имкониятларини пухта билиш яққол кўзга ташланади. У ўзбек композиторлик мактабининг йирик вакилларидан бири".

Композиторнинг амалий ижро маҳорати, назарий жиҳатдан билимдонлиги унинг асарларини ижро этувчилар учун ҳам катта имкониятлар беради ва кенг фантазияларга йўл очади. Таниқли пианиночи Адиба Шарипова Рустам аканинг ижоди ҳақида тўлқинланиб сўзлайди: "Рустам Абдуллаев мусиқаларини ижро этиш созандадан катта куч ва ғайратни талаб этади. Унинг асарлари фактураси жуда қизиқарли, ижро учун қулай, замонавий пианино ижроси руҳида ёзилган. Ҳозирги кунда композитор куч-ғайратга, шижоатга тўла паллада ижод қиляпти. Мухлисларини янги кашфиётлари билан хушнуд этишига ишонаман".

Дарҳақиқат, Рустам ака билан гаплашган одам ундаги ижодга, ишлашга чанқоқликка, ҳаётга чексиз муҳаббат, яратишга рағбатга ҳавас қилмай иложи йўқ. Р.Абдуллаев фақат яхши асарлар яратиш билан чекланмай, ижтимоий, илмий ҳаётда ҳам фаолликни сусайтирмай ишлаяпти. Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси раиси сифатида республика ва халқаро миқёсда ўтадиган кўплаб тадбирларга, лойиҳаларга бош-қош. "Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали, Ўзбекистон қўшиқ байрами, халқаро симфоник мусиқа фестивали, ёш истеъдодлар ўртасидаги турли кўрик-танловларни ўтказишда фаол қатнашиб, мусиқа маданиятимиз ривожига ҳисса қўшиб келяпти. Р.Абдуллаев муаллифлигида телевидение орқали бериб борилаётган, опера санъатини тарғиб этишга мўлжалланган "Жаҳон мусиқаси дурдоналари" кўрсатуви кўпчиликка маъқул бўлди.

Хуллас, бир қараганда Рустам Абдуллаев ҳаёт ва ижоднинг барча жиҳатларида кўнгилга хотиржамлик берувчи натижаларни қўлга киритиб бўлгандек. Лекин у эришганлари билан кифояланиб, хотиржам юрадиган одамлар тоифасидан эмас. Рустам Абдуллаев жонли, баҳсли мулоқотлар, бетўхтов изланишлар тарафдори. Шунинг учун ҳам Бастакорлар уюшмаси ҳамиша гавжум. Рустам ака бир қарасангиз уюшма ишлари, бир қарасангиз жамоат ишлари билан банд. Ёш истеъдодлар билан овоз ва ижро техникаси устида ишлашдан эринмайди, айниқса, бошловчи эстрада хонандаларидан маслаҳатларини аямайди.

— Куйлашга иштиёқи баланд ҳар қандай ёш йигит-қиз биринчи навбатда мусиқа илмидан бохабар бўлиши керак, — дейди Рустам Абдуллаев. — Шундагина у профессионал композиторлар билан бирга ишлай олади. Уюшмамиз аъзолари орасида ўз ишини пухта биладиган, халқимиз кўнглига йўл топишга қодир мусиқалар ярата оладиган ижодкорлар кўплаб топилади. Марҳамат, бизнинг эшикларимиз ёшлар учун ҳам, барча ихлосмандлар учун ҳам ҳамиша очиқ.

Кўриб турганингиздек уюшмада ҳам, Рустам аканинг ўзида ҳам бугун ишчанлик кайфияти ҳукмрон. Мудом ана шу кайфият уларни тарк этмаслигини истаймиз.

Гулчеҳра УМАРОВА

САНЪАТНИ ДЕБ...

Хотира

... Ўшанда мен 1 курсда ўқирдим. Институтимизда ҳар йили ўтказиладиган талабаларнинг анъанавий илмий-ижодий анжуманига тайёрлаётган маърузам мавзуси Ўзбекистон халқ артисти, атоқли созанда ва машҳур бастакор Имомжон Икромов ҳаёти ва ижоди ҳақида эди. Шу боисдан устоз санъаткорнинг суюкли шогирдларидан бири, Ўзбекистон халқ артисти, мақом устаси Берта Давидованинг хонадонларида бўлишга муваффақ бўлгандим. Бу воқеа 2006 йилнинг март ойларига тўғри келганди. Баҳор фасли кириб келган бўлса ҳам қишнинг ҳовури ҳали кетмаган, ташқарида ёмғир маъюс шитирлади. Гўё табиат шундай улуғ санъаткорнинг умри тобора тугаб бораётганини сезгандай мунгли манзара касб этганди...

Берта Давидова фақат санъаткор сифатида эмас, балки инсонийликда ҳам улуғ эканлар. У киши мени худди ўз қизларидек қучоқ очиб кутиб олдилар, мўъжаз хоналарига таклиф этдилар. Хонадаги дастлаб эътиборимни жалб этган нарса ҳофизанинг ёшлик дамларида чизилган салобатли портрети эди. Мағрур нигоҳлар, навқирон ёшлик шижоатига тўлган кўзларида чексиз орзулар уммони жўшиб турган, латофат, нафосатга тўлиқ гўзал аёл, ўзига хос дардли ва ёркин овози билан не-не саҳналарни файзга тўлдирган, шинаванда қалбини ларзага солган Бертахоним ва қаршимдаги анча кексайган, ҳаётнинг бетиним синовларидан мерос сифатида юзларига оралаган чуқур ажинлар, базўр гапиришга ҳаракат қилаётган дардчил бу инсон орасидаги фарқ катта эди... Шунда бехосдан кўзларимга ёш келди. Ич-ичимдан "Наҳотки ёшлик, умуман инсон умри шу қадар ўткинчи ва ғанимат бўлса", деб ҳайратда қолдим...

Не-не санъаткорларга устозлик қилган Бертахонимдан ўзларининг биринчи устозлари Имомжон Икромов ҳақида сўзлаб беришларини сўраганимда, у кишининг кўзлари чақнаб, ўзгача нур соча бошлади, қалблари тўлқинланиб кетди, руҳларида аллақандай кўтаринкилик пайдо бўлди, мамнуният ила азиз устозлари ҳақида шундай ҳикоя қилдилар:

— Мен 1941-43 йиллар ҳарбий госпиталда ҳамшира бўлиб ишлардим. 1943 йил республика радиосининг Имомжон Икромов раҳбарлигидаги Ўзбек ансамбли фронтчиларга концерт қўйиб бериш учун госпиталимизга келишди. Ўша кезлари мен ярадорларни даволаш жараёнида уларга кўтаринки руҳ бағишлаш учун қўшиқлар хиргойи қилардим. Концерт тугагач бир беморим "Тўхтанглар! Бизнинг ҳам қўшиқчимиз бор, бир кўринглар", деб қолди... Кейин мен жуда уялиб, ҳаяжон билан саҳнага чиқдим ва Ҳалима Носированинг "Оқ ойдин кечалар, оппоқ ойдин кечалар" қўшиғидан тўрт қаторни куйлаб бердим. Қўшиқни диққат билан тинглаб турган Имомжон Икромов "Мақомга тушадиган овозинг бор экан, бу ерда нима қилиб юрибсан?", деб мени радио ансамблига таклиф этдилар. У киши раҳбаримиздан бир неча маротаба илтимос қилиб, охири мени радиога олиб кетдилар. Дастлаб устоз ёрдамида "Муножот"ни куйладим. Шу ашуладан сўнг мен санъат соҳасига шиддат билан кириб келдим. Менинг Берта Давидова, Бертахон бўлиб танилишимга Имомжон Икромов сабабчи. У менинг биринчи устозим..!

Шахсий ҳаётим ҳақида гапирадиган бўлсам, 17 ёшимда турмушга чиқдим. Умр йўлдошим ҳарбий эди, менинг санъаткор бўлишимга қарши эди. Орадаги ўзаро тушунмовчиликлар туфайли ўғлим уч ёшга тўлганида ҳаёт йўлларимиз айрилди. Шундан сўнг қолган умримни ўғлимга ва санъатга бағишлашга қарор қилдим. Ҳар қандай қўшиқ ёки ашула куйлаганимда шахсий ҳаётим қайта-қайта кўз ўнгимда гавдаланаверади. Эҳтимол шунинг учун ноларим изтироблидир. Биласизми, санъатим учун муҳаббатимдан айрилгандим. Юрагимнинг туб-тубида қандайдир бир улуғ куч мени куйлашга чорлайверарди. Аммо тақдиримдан мамнунман. Чунки санъат йўлида Имомжон Икромовдек жуда кўп буюк қалб ва санъат соҳиблари билан сафдош бўлдим...

Улуғ ҳофизамиз Бертахоним "Муножот" ашуласидаги чуқур ботиний ва зоҳирий маънолар моҳиятини англаган ҳолда, уни ўзига хос кучли дардлар тўлқини ила, ўзбекона нолалар билан сайқал бериб ижро этардилар. Берта Давидова ижросидаги "Муножот"ни тинглар эканмиз, дарҳақиқат, ашуладаги дардлар ичра яна бир аёл дарди ҳам қўшиб куйланаётганини ҳис этамиз. Ҳофиза аёлнинг қалб изтироблари буюк ашула нолалари ила пайванд бўлиб, оҳангларда кучли драматик ҳолатнинг юзага келганини сезамиз.

Ҳа, Бертахоним Давидова санъат йўлида умрини фидо этган ижодкор эдилар.

Нафақат Ўзбекистон, балки ундан узоқларда ҳам ўз истеъдоди, маҳорати, санъати билан шуҳрат топган, соҳир овоз соҳибаси, Ўзбекистоннинг эрка қизи Берта Давидова, афсус, энди орамизда йўқ. Унинг ноёб овози, бетакрор ижоди тасмаларга муҳрланган, келажак авлодга бебаҳо мерос бўлиб қолди.

Мадина САЪДУЛЛАЕВА

ШОИР АЙТГАНИДЕК...

Акс садо

"Шоир айтганидек..." деб сарлавҳа қўйган мақоламни қўлёзмада тугатиб, машинкада кўчириб бугун-эрта газетага олиб бораман деб турганимда, газетанинг 2007 йил 19 октябр сонида Маъмуржон Бозоралиевнинг "Қўшиқ кимники?" мақоласи чиқиб қолди. Айнан дилимдаги мақола экан, маза қилиб ўқидим. Баъзан нотиқлар, телерадио бошловчилари, маърузачилар, тўй олиб борувчилар, айрим мақоланавислар "Шоир айтганидек" ёки "Шоир ёзганидек", деб шеър мисраларини, байтларини, тўртлик-рубоийларини, фалсафий фикрларини келтирадилар, аммо шоир номини зикр этмайдилар. Менимча, ҳар бир фойдаланувчи хоҳ оғзаки, хоҳ ёзма равишда бўлсин, албатта, шоирнинг номини зикр этиши шарт.

Биргина мисол келтираман. Азимжон Қосимовнинг "Оила ва жамият" газетасида эълон қилаётган "Эр-хотинлар тоифаси" номли давомли, жуда қизиқарли материалининг 27 сентябрда берилган қисми шундай тугайди: "Лавҳамни эл ардоқлаган ҳурматли шоирамизнинг ушбу икки мисра шеъри билан якунласам:

Эркакларимиз бўлсамиди,
бироз зардали,
Бўлармиди, аёлларимиз
хиёл пардали!..".

Эл ардоқлаётган шоираларимиз кўп: Зулфия, Саида Зуннунова, Ойдин Ҳожиева, Ҳалима Худойбердиева, Умида Абдуазимова...

Ким экан, деб, хаёлимдан ўтказдим. Лекин бу мисралар кимники эканлигини эслай олмадим. Балки, китобларни қидирсам топишим мумкиндир. Лекин гап бунда эмас, гап эл ардоқлаган, икки қатор бўлса ҳам мисралари мақолага жозиба бағишлаган шоиранинг номини келтирмай, унга нисбатан эътиборсизлик қилинганида.

Худди шунингдек, "Қўшиқ кимники?" мақоласида куюниб ёзилганидек, барча радиоканаллар ва "зангори экран"да ижро этилаётган қўшиқларнинг кўпчилигида ҳам шеър ва мусиқа муаллифлари эълон қилинмайди.

Ўзбекистон давлат Санъат институтида катта ўқитувчиман. Бир куни талабаларимга:

— Ботир Зокиров ижро этган "Раъно" қўшиғини эшитганмисизлар? — деб савол бердим.

Ҳаммаси бараварига:

— Эшитганмиз, биламиз, — дейишди, баъзилари хиргойи ҳам қилишди.

— Шу машҳур, деярли 30-40 йиллардан бери ижро этилиб келинаётган қўшиқнинг шеърини қайси шоир, мусиқасини қайси бастакор яратган, — деб сўрадим.

Талабалар бир-бирига қараб, елка қисишиб, билмасликларини айтишди. Баъзилари таваккал қилиб, ўзи ёзган деб ҳам юборишди.

Шундан ҳам билса бўладики, кўп ҳолларда шоир ва бастакорларнинг муаллифлик ҳуқуқлари бузилмоқда. Бу борада мумтоз шоирларимиз ўз ғазалларида тахаллусларини зикр этиб, муаллифлик ҳуқуқларини ўзлари ҳимоя қилиб қўйган эканлар, деб ўйладим.

Энди "Раъно" қўшиғининг муаллифларига келсак, шеър муаллифи, раҳматли машҳур шоир Султон Акбарийдир. Мусиқа муаллифи эса машҳур бастакор Икром Акбаров.

Шу ўринда, бир мулоҳаза. Мамлакатимизда "Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида" қонун қабул қилиниб, у 2006 йил, 21 июлдан кучга киритилган. Бу борада Ўзбекистон "Муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш агентлиги" ҳуқуқшунослари Ўзбекистон Миллий Телерадиокомпанияси ва оммавий ахборот воситаларига ўз муносабатларини билдириб қўйсалар айни муддао бўлар эди.

Ҳайдар МУҲАММАД,
Ўзбекистон давлат Санъат институтининг катта ўқитувчиси.

МЕРОСИМИЗ ТАРҒИБОТЧИЛАРИ

Ўзбекистон давлат консерваториясида талабага назарий билимни пухта ўргатиш билан бир қаторда, амалиётга ҳам катта эътибор бериб келинмоқда. Келажакда илмий тадқиқот ва изланишлар олиб бормоқчи бўлган, мусиқашунос олим бўлишни олдига мақсад қилиб қўйган ёш мусиқашунослар ҳамда соз аҳли учун катта имкониятлар мавжуд. Шулардан бири ҳар йили ёз ойларида республикамизнинг бирор вилоятига уюштириладиган экспедициядир. Экспедициядан кўзланган мақсад халқимизнинг бой мероси, ўлмас дурдоналари саналган, авлоддан-авлодга, оғиздан-оғизга ўтиб келаётган фолклор намуналарини йўқолиб боришдан асраш, авлодларга муносиб мерос қолдиришга улуш қўшишдир.

Созанда ва хонандалар бирор асар ижросини ўрганиб, билимларини амалий намоён қилсалар, мусиқашунослар бевосита одамларнинг ҳаёт тарзи, турмуши билан танишиб, халқ анъанавий мусиқа меросимиздан фолклор намуналарни тинглаб, ҳаваскор ижрочилар яратган турли жанрлардаги асарларни нотага олиб, шу асосда маъруза ва курс иши тайёрлаб, талабалар анжуманида фикр-мулоҳазаларини баён этадилар.

Яқинда консерваторияда мусиқий шарқшунослик кафедрасининг бу йилги фолклор экспедицияси натижаларига бағишланган анжуман бўлиб ўтди. Анжуман иштирокчилари — иккинчи босқич мусиқашунослари ва анъанавий ижрочилар ёз ойларида Сирдарё вилоятида сафарда бўлгандилар. Улар Гулистон ва Мирзаобод туманларидаги фолклор-этнографик халқ дасталарининг, ҳаваскор бахши, қўшиқчи, яллачиларнинг ижодий фаолиятларини ўрганиб, қўшиқ, терма, лапар, алла, ёр-ёр, ўлан, айтишув ва бошқа жанрлардаги асарларни видео ҳамда аудио тасмаларга тушириб қайтдилар.

Н.Каримова "Маҳлиё" қизлар дастаси ижро бисотида алла жанри, А.Мадалиев шу дастанинг фаолияти ҳақида, А.Даукаева Мадисаевлар оиласи ижрочилари, Н.Бабажонова сирдарёлик ҳаваскор бахши Саидмурод Гулмуродовнинг, Ҳ.Ҳайдаров Обиджон Ҳамидов ижоди бўйича маъруза қилдилар. Ўз турар жойлари фолклорини очиб беришга ҳаракат қилиб, мустақил изланишлар олиб борган тадқиқотчилардан Х.Мамажонова Фарғона яллачилари ҳақида, Р.Ҳайдаров ва М.Шомуродовалар Бухорога хос "Бухорча" ва "Мавриги" жанрлари тўғрисида, М.Бойсинова Жиззахнинг кўзга кўринган "Зебимхон" фолклор дастаси, А.Усмонов қўқонлик Ўзбекистон халқ артисти Раҳима Мазоҳидова, И.Камолова Тошкент вилояти Ғазалкент туманидаги "Гулёр" ансамбли ижодкорлари, Ш.Аслонов эса Навоий вилояти мусиқий фолклори ҳақида сўз юритиб, ҳар бир гўшанинг фолклор намунасини назарий ва амалий таҳлил қилиб бердилар.

Иштирокчиларнинг ранг-баранг жанрларга бой қадимий анъана ва қадриятларимиз барҳаётлигини таъминловчи, кундалик турмуш тарзи, меҳнат эҳтиёжлари билан боғланган санъатимизнинг айрим кўринишларини баҳоли қудрат очиб беришларида экспедиция ва анжуман раҳбари, мусиқий шарқшунослик кафедраси катта ўқитувчиси Шаҳнозахон Ойхўжаеванинг хизматлари катта бўлди.

Лайло АБДУЛЛАЕВА,
консерватория талабаси

Рассом устахонасида

Юртимиз маданий ҳаётида фаол қатнашиб, асарлари билан чет элларда ҳам мухлислар орттираётган истеъдодли рассомлардан бири Баҳодир Йўлдошевдир.

АНЪАНАЛАР ЗАМИРИДАГИ ЗАМОНАВИЙЛИК

"Рассомликка, умуман расм чизишга меҳрни онам уйғотган, — дея хотирлайди Баҳодир ака, — у киши бошланғич синфларга дарс ўтардилар. Расм чизганларида худди сеҳрлангандай бўлиб қолардим. Ҳозир ҳам ҳар гал расм чизаётганимда онам ёдимга тушади. Қўлларимга қарасам, гўё онамнинг қўлларини кўргандай бўламан".

Ўқишни тугатгач, Баҳодир ака ҳам онаси каби мактабда "Расм ва чизмачилик" фанидан дарс бера бошлади. 1987-88 йиллари Миллий рассомлик ва дизайн институтининг литография кафедрасида ўқув устаси бўлиб ишлади. Бу ерда маҳорати ва тажрибаси ортган Б.Йўлдошев Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида график рассом сифатида фаолият юритди.

Ўтган асрнинг 90-йилларида рассом ҳаётида кескин бурилиш бўлди. Абулқосим мадрасасига миниатюрачи уста бўлиб ишга қабул қилингач, лак миниатюраси технологиясини ўрганиш баробарида мустақил асарлар ярата бошлади. Бу соҳага ниҳоятда қизиқиши ва доимий изланишлари натижасида рассом миниатюра рангтасвирида шахсий услубини яратишга муваффақ бўлди. Қадим миниатюра анъаналари ва янгича техникадан фойдаланиб кўплаб асарлар яратди. Асарларидаги бетакрор чизгилар, фақат унинг ўзигагина хос бўлган ижодий услуб картиналари муваффақиятини таъминлади. У XVI — XVII асрлар Ўрта Осиё миниатюраси анъаналарини нафис чизиқлар, соф ранглар ва нозик композицияларда давом эттириб, уларга замонавийлик олиб кирди.

Гўзаллик, муҳаббат, карвон йўлларини тараннум этувчи "Муҳаббат атри", "Ҳижрон", "Карвон" каби асарларида, айниқса, унинг маҳорати ёркин кўринади. Ишларида турли анъанавий безаклар замонавий тарзда ифода этилган, улардан шарқона латофат ва нафосат уфуриб туради. Рассом табиат ва инсон уйғунлигини ифодалаш орқали, инсон ички кечинмаларига, руҳиятига урғу беради.

Баҳодир Йўлдошевнинг мато, қоғоз, чарм ва деворга ишланган миниатюралари композицион ечимида кучли маҳорат ва бадиий ёндашув яққол кўзга ташланади. Унинг ишларида кўтаринки шиддат кучли. Чизиқлар орқали ҳаракатни ифодалайди. Баҳодир ака руҳият кишиси. Қалбида кечаётган тушуниб бўлмас, сўз билан ифодалаш қийин бўлган кечинмалар баъзан шеърий қофиялар орқали қоғозга қуйилади. Тўғри, бу одам шоирликка даъво қилмайди. Шундай бўлса-да, у ўз характери ва ички дунёсини сатрларга жойлаб, асарларига асос қилиб олади.

Баҳодир ака XVI аср миниатюрачи рассоми Муҳаммад Дарвеш Самарқандий усулига ўхшатма қилиб лирик-шеърий, фалсафий мавзу билан бирга, дарвишлар ҳаётини акс эттирувчи лавҳаларни ҳам яратди. Рассом ўрта аср миниатюраларидан фарқли ўлароқ ўзининг "дарвиш" қиёфасини кашф этди. "Буюк ипак йўли", "Икки дунё бирлиги", "Етти дарвиш" каби асарларида эзгулик ва ёвузлик, ҳалоллик ва нопоклик, яхшилик ва ёмонлик орасидаги тафовутни очиб беришга уринди. Ифода воситаларининг ёркинлиги, бадиий ечимнинг аниқлиги, хаёлий таассуротларни асар орқали бериш рассомга хос хусусиятлардан. Шунингдек, Баҳодир яратган образлар либосли декоратив нақшлар билан тўлдирилади.

Баҳодирнинг мавзу доираси кенг. Асосий йўли сўфийлар ҳаётидан лавҳалар бўлишига қарамай, мавзули фалсафий асарлардан тортиб романтик, лирик, муҳаббат мавзусидаги асарларни учратиш мумкин. Ўзига хос тасвир ифодаси билан бирга, сиру синоатга бой ҳис-туйғулар беркинган асарлари ҳақида ҳар бир томошабин ўз дунёқарашидан келиб чиқиб фикр юритади. Бу асарларни тушуниш учун фақат онг, зеҳннинг ўзи камлик қилади, нозик қалб эгаси бўлиш ҳам талаб этилади. Рассом ҳис-туйғулар ифодасини шартли, аммо ички руҳий ҳолатлар тасвири ҳисобига бойитади. "Созанда", "Қўғирчоқбоз", "Қайтиш" каби асарлари бунга мисол бўла олади.

Баҳодир ака замонавий ўзбек санъати эришган ютуқлар ҳамда миниатюра рангтасвири техникасининг ажойиб синтезига эришган. Тўғри, бугунги ижтимоий муаммолар ва замондошимиз характерини миниатюра усулида очиб бериш қийин, бироқ инсонларни тўлқинлантирувчи мавзулар ҳар қандай томошабинни бефарқ қолдирмайди.

"Миниатюра шундай мураккаб санъатки, бир миниатюрада минглаб маъно олишимиз мумкин, — деди суҳбат чоғида рассом. — Ўрта асрлар миниатюраларини кузатар эканман, ўша биз билган импрессионизм, сюрреализм, авангарднинг баъзи элементларини пайқагандай бўламан. Ўрта асрлар рассомлари шундай ихтиролар қилишганки, бироқ уларнинг жаҳоншумул аҳамиятини танитишга имконият бўлмаган. Ранг бериш, турлаш, композицион ечим ва мавзуини ёритишда кучли маҳорат эгаси бўлишган".

Баҳодир Дарвеш асарлари мавзусини айнан тариқатдан олинган, деб маълум қолипга солиб қўйиш ҳам нотўғри. Баъзан уни анъанадан узоқлашганликда ҳам айблашади. Бирон ишга қўл уришдан олдин аввало қалбига қулоқ солади, шу мавзу дилида вақф бўлгач, уни эскизлашга ҳаракат қилади. Мазмун, композиция, чизиқлар, рангларни тасбеҳ доналари каби бирин-кетин тера бошлайди. Баҳодир Дарвешнинг асарлари бугун дунёнинг турли бурчакларидаги коллекциялардан ўрин олган. 1996 йили "Йилнинг энг яхши миниатюрачи рассоми" сифатида эътироф этилган рассом турли хориж кўргазмаларида иштирок этди. Белгия, АҚШ, Россия каби йирик давлатларда асарлари намойиш қилинди.

"Тўғриси, ижодда бундай ютуқларга эришаман, деб ўйламагандим. Шунга қарамай санъатда қилишим лозим бўлган ишлар кўп", — дейди Баҳодир ака.

Шаҳноза АҲМАДЖОНОВА,
санъатшунос

Доимий ҳамроҳ

Санъатшунослик фанлари номзоди Абдували Эгамбердиевнинг "Бадиий-танқидий этюдлар" тўпламида (тақризчилар: Ўзбекистон халқ рассомлари Л.Ибрагимов, С.Раҳметов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби И.Жабборов) муаллифнинг мустақиллик йилларида республика матбуотида чоп этилган мақолалари саралаб олинган. Бу мақолаларда асосан рангтасвир, графика, ҳайкалтарошликда кечаётган жараёнлар, рассомлар ижодида юз бераётган ўзгариш ва турланишлар таҳлил қилинади.

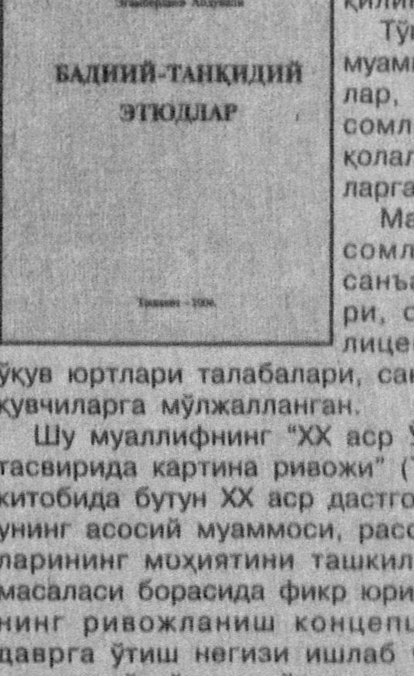

Тўпламда тасвириёт муаммолари, кўргазмалар, юбилейлар, рассомлар ҳақидаги мақолалар алоҳида бобларга ажратилган.

Мазкур китоб рассомлар, тасвирий санъат ихлосмандлари, санъатшунослар, лицей, коллеж, олий ўқув юртлари талабалари, санъат билан қизиқувчиларга мўлжалланган.

Шу муаллифнинг "XX аср Ўзбекистон рангтасвирида картина ривожи" (Тошкент — 2007) китобида бутун XX аср дастгоҳли рангтасвири, унинг асосий муаммоси, рассомлар изланишларининг моҳиятини ташкил этувчи картина масаласи борасида фикр юритилади. Картинанинг ривожланиш концепцияси, даврдан даврга ўтиш негизи ишлаб чиқилади. Материални кўп йиллар ўрганган, рассомлар ижодини синчиклаб кузатган тадқиқотчи сифатида муаллиф муаммонинг ички йўналишлари, теран оқимлар ичидаги тўлқинланишлар ва тебранишларни сезгирлик билан таҳлил қилади. Ўртага ташланган муаммони ҳозирги кун талабидан келиб чиқиб бутун XX аср картина ривожини йилма-йил, босқичма-босқич, даврлар бўйлаб қайта тафтиш қилади. Ундаги салбий ва ижобий жиҳатларни очиб беришга ҳаракат қилади.

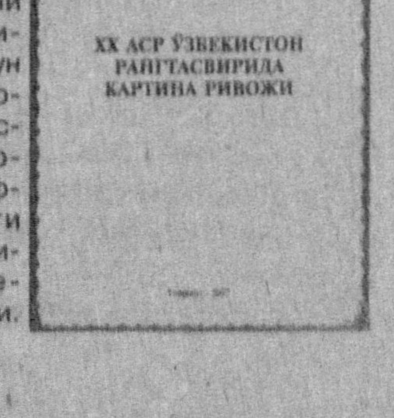

ШЕРТОЙ

Етимтоғ этаклари...

Бир томони осмонўпар баланд тоғларга, иккинчи томони бепоён экин майдонларига уланиб кетган. Қамиш ва тўқайзорларида ёввойи ҳайвонлар кўплаб учрайди. Қарчиғай, қора қарға, сўфи қуш, ғазалай, каклик ва булбуллар беҳисоб. Тунда ой ёруғида тошбақа юриш қилиб игналарини тарақлатиб юрган жайраларни айтмайсизми?

Айиқлар учун ёз ва куз фаслларида озуқа етарли. Бироқ мўл-кўлчилик узоққа чўзилмайди. Улар ортган емишни захира қилиб ҳам асрайдилар. Айиқ қишда инида уйқуда бўлганлиги учун кам юради. Шовқин-сурон ёки хавф-хатар туғилгудек бўлса, ўз жойини тезда ўзгартириб кетиб қолади. Қизиғи, из қолдирмасликка ҳаракат қилади.

Қиш чилласида аччиқ совуқ заҳрини сочиб, қулоқ ва бурунни чимчилайди. Ўтинчи Қурбон амаки қуриган арча шохларини эшагига ўнгариб, тоғдаги ёлғизоёқ йўлдан қайтаркан, адашиб қолган айиқ боласига дуч келади ва оёқ тагидан чиққан тайёр ўлжани дарҳол хуржунига жойлайди. У йўл-йўлакай хаёллар суриб, ҳовлисига қандай етиб келганини ҳам пайқамади. Кейин ўтинни туширар-туширмас, айиқчага жой ҳозирлашга киришиб кетди. Ширинтой набиралар эса кўзлари мунчоқдек мўлтираб турган айиқ боласи ёнидан асло нари жилмас, хурсандчиликларининг чеки-чегараси йўқ эди.

Ҳадемай бостирманинг бир четида чоғроққина уйча тайёр бўлди. Тўйимли она сутидан бебаҳра бўлган жажжи жонивор сергўшт суяк, мева ва турли-туман ширинликлар билан парваришлана бошланди. Егулик мўл. Уни Шертой деб чақира бошлашди.

Кунлар, ҳафталар ўтиб, бу ердаги ҳаёт Шертойга ёқиб қолди чоғи, жуссаси кичик бўлса ҳам вазни орта борди. Оёқ панжаларидаги ўткир тирноқлари кўзга ташланиб ҳам қолди. Бора-бора айиқча қўшни ҳовлидаги болаларга ҳам ўрганиб, улар билан ҳам ўйнай бошлади.

Қурбон амакининг ҳовли боғи тоғ ёнбағирларигача чўзилиб кетган бўлиб, ундаги мевали дарахтлар баҳор келиши билан қийғос гулга киради. Теварак-атроф ажиб манзара касб этади. Кунлар исий бошлагач, боғ яқинидаги тепаликда баҳайбат айиқнинг тез-тез пайдо бўлиб туриши Қурбон амакини хавотирга сола бошлади. Авваллари унинг қордаги изларига кўзи тушса ҳам унчалик аҳамият бермаган эди. Кейинчалик маҳлуқ ярим тунда беўхшов ўкирадиган одат чиқарди. У ойнинг хира ёруғида ён-атрофга аланглаб чуқур нафас олар, пишқирар, шох-шаббаларни синдирарди.

Чақирилмаган меҳмон ёз кунларининг бирида озуқа танқислиги сезилмаса ҳам дабдурустдан ўтинчининг боғига оралаб, нафсини жиловлай олмай, ўрик, гилос ва олча дарахти шохларига осилганича ҳосилни паққос туширa бошлади. Кейинги келишида бодом, олма ва сариқ дўланаларни ҳам эътибордан четда қолдирмади. Ўтинчининг боғида тинчлик бўлмай қолди.

Куз. Саҳар пайти Қурбон амаки ҳовлига чиққанида не кўз билан кўрсинки, айиқчанинг ҳидини олиб келган бўлса керак, икки-уч одим нарида она айиқ турарди. Ўтинчи шошиб қолиб, бешотарини қўлга олган ҳам эди-ки, маҳлуқ яшин тезлигида милтиқни уриб, учириб юборди. Кейин бир зумда орқага ўгирилиб боласини кўтарганча кўздан ғойиб бўлди. Ҳовлида ғала-ғовур, шовқин-сурон кўтарилди. Бу кўнгилсиз воқеадан хабар топган қўни-қўшнилар нима илинса қўлга олиб, она-бола айиқ ортидан қувлашга тушдилар. Лекин айиқлар бу ердан анча олислаб кетишган эди.

Қўрқувдан безовталанган ўтинчи ўз қилмишидан қаттиқ пушаймон бўлиб, бир неча ҳафта кўнглига ҳеч нима сиғмай, қўли ишга бормай юрди. Лекин орадан анча вақт ўтган бўлса-да, она айиқ ўтинчи Қурбон амакининг ҳовли боғи яқинига бошқа йўламади.

Ҳайвонот дунёси

ЖАРОҲАТ

Ойқор — Бахмалнинг сўлим ва хушманзара гўшаларидан бири. Унинг мафтункор ва бетакрор табиати кишига завқ-шавқ, ҳузур-ҳаловат, хуш кайфият бахш этади. Чор атрофи Етимтоғ, Учқиз ва Қирққиз тоғлари билан қуршалган бўлиб, шилдираб оқаётган булоқ сувлари ва эгри-бугри ирмоқлари кўзни қувонтиради. Тоғ ёнбағирларида ястаниб ётган бодом, тоғписта ва арча дарахтлари ҳамда беҳисоб доривор гиёҳларни ҳар қадамда учратасиз.

Бу сўлим гўшада қўнғир, кўкимтир ва малларанг айиқлар кўп бўлиб, улар инсон қадами етмайдиган баланд ва нотекис харсанг тошлар оралиқларини макон қилишган. Ёз ва куз ойларида илдизпоя, ҳўл мева ва нектар шакарига бой ўсимликлар етарли бўлади. Егулик мўл. Лекин озуқа илинжида мевахўрлик қилишни хуш кўришади. Қишда маълум муддат ширин уйқуга кетишади.

Илиқ баҳор кунларининг бирида овчи Мурод амаки тонг ёришмасдан сўқмоқ бўйлаб Етимтоғ чўққисига кўтариларкан, ўт-ўланларга тўкилган қонга кўзи тушади. Бунда ўғринча ов билан шуғулланувчиларнинг қўли борлигига ҳеч қандай шубҳа қилмади. Теварак-атрофда эса қимирлаган жон йўқ. Йиртқичлар орасида айиқларгина оғир жароҳатга бардош бериши ва узоқ-узоқларга кета олиши овчига маълум. У Тўрткўз ити ҳамроҳлигида яна икки қир ошгач, қияликдаги арчазор ичида ниманингдир ғингшиганини эшитиб қолди. Ўн-ўн беш қадам юрар-юрмас баҳайбат қўнғир тусдаги айиқ чакалакзор ичидан судралиб чиқди ва унга ташланмоқчи бўлди. Йиртқичнинг қип-қизил тили ва йирик тишлари кўзга ташланиб турарди. Овчи қўрққанини сездирмай, унинг кайфиятини бузмасликка ҳаракат қилиб, эҳтиёт чораларини кўра бошлади. Унинг одамга биринчи бўлиб ташланмаслигини олдиндан билгани учун ортига тисариларкан:

— Тинчлан жонивор. Сен мардсан, ақллисан, — дея таскин-тасалли берган бўлди.

Дарғазаб айиқ ботиқ, тўмтоқ бурни ва кичик юмалоқ кўзларини овчига қадаганича бироз тикилиб турди-да, ёлғизоёқ йўл бўйлаб бу ердан узоқлаша бошлади. Овчининг ҳиди, товуши ва қадам излари чамаси унинг ёдида муҳрланиб қолганди. Уларнинг илк "учрашув"и ана шундай бошланганди.

Бир куни овчи йўл чеккасидаги пана-пастқам жойда йиртқичнинг яна ғингшиганини эшитиб қолди. Ўгирилиб қараганида ўн-ўн беш қадам нарида ўша таниш қўнғир айиқнинг бамайлихотир, кўзларини жовдиратиб турганлигини кўрди. Жониворнинг танасига номутаносиб ҳаракатидан ҳали жароҳати битмагани кўриниб турарди.

Орадан чамаси уч ойча вақт ўтиб, қишлоқда қўнғир айиқ ҳақида ҳар хил мишмишлар тарқалди. Уч-тўрт одам йиғилган жойда, албатта, йиртқичдан гапирилар, унинг боғ яқинидаги тепаликка келиб-кетиб туришини кўрганлар ҳам бўлган. Шундан кейин Мурод амаки қишлоқнинг тоғ билан туташ яланглик жойига чодир тикиб, уни пойлашга аҳд қилди. Бир неча кундан кейин булоқ бўйидаги ёлғизоёқ тупроқ йўлида унинг изига кўзи тушди. Кейинчалик маълум бўлишича, айиқ ҳам унинг ортидан қолмай, чодир яқинига келиб турган экан.

Куз бошларида овчи қўнғир айиққа тасодифан дуч келиб қолди. Ақлли жонивор икки оёқда тик туриб қўлини узата бошлади. Шунда овчи унинг панжалари орасига санчилиб қолган дарахт пайрахасини суғуриб ташлади. Шу-шу иккиси бир-бирига тамоман ўрганиб қолишди.

Абдулла САИДОВ

Дунё — кенг...

"ЭНГ МАШҲУР" ЁЗУВЧИ

81 ёшли америкалик ёзувчи Харпер Ли Вашингтонда президент Жорж Бушдан мамлакатнинг нуфузли мукофотларидан бири — Озодлик медалини қабул қилиб олди. "Масхарабозни ўлдириш" деб номланган романи учун 1960 йил Пулицер мукофотини қўлга киритган адиба айни шу асари учун яна бир бор тақдирланди, дея хабар беради Reuters ахборот агентлиги.

Ижодкор туғилиб ўсган Алабама штатида нашр этиладиган The Birmingham News газетасининг ёзишича, мукофотни топширар экан, АҚШ президенти Харпер Лини "дунёда ягона", "энг машҳур ва иқтидорли адиба" сифатида эътироф этган.

Мукофотни топшириш маросимида ёзувчини қутлаш учун таниқли актёр Грегори Пека ҳам ташриф буюрди. Эслатиб ўтамиз, 1962 йил "Масхарабозни ўлдириш" романи асосида саҳналаштирилган кинода бош ролни ижро этган Грегори "Оскар"га сазовор бўлганди.

"Масхарабозни ўлдириш"дан сўнг деярли бошқа асар ёзмаган ва ОАВда ҳам кўринмаган ёзувчи фақат 2006 йили, 80 йиллик юбилейи арафасида баъзи газеталарга интервю берган холос, дейилади Reuters тарқатган ахборотда.

САМОДАГИ ҚАЙИҚ

Хитой пойтахтида энг баланд чархпалак бунёд этилмоқда. Узунлиги нақд 208 метрли аттракционни қуриш ишлари 2009 йили ниҳоясига етказиш кутилмоқда, дея хабар беради AFP ахборот агентлиги.

"Пекин само қайиғи" деб ном олган бу чархпалакнинг 48 та томоша ўриндиқлари бўлиб, уларнинг ҳар бирига қирқ нафар киши бемалол сиғиши мумкин экан. Қурилишга 99 миллион АҚШ доллари сарфланиши кўзда тутилмоқда.

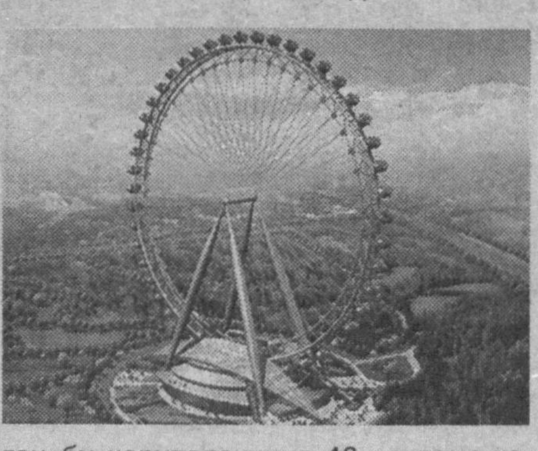

Аттракционни бунёд этаётган The Great Whell компанияси электрон сайти тарқатган хабарга кўра, чархпалакни 2008 йил август ойида — Олимпиада ўйинлари бошланиши арафасида ишга тушириш мўлжалланганди. Лекин компаниянинг молиявий муаммолари қурилишни бир йилга орқага сурди. Пекин чархпалагидан сўнг унинг кичик, 165 метрли нусхасини Сингапурда қуриш режалаштирилган.

Хитой матбуотининг ёзишича, Чаоян боғига ташриф буюриб унинг "само қайиғи"да учиб кўрганлар шаҳарнинг бетакрор манзараси ва тоза ҳаводан баҳраманд бўладилар.

Шу кунгача дунёнинг энг улкан аттракциони сифатида Буюк Британиянинг 135 метрли London Eye чархпалаги эътироф этилган.

ТУТАНХАМОН НАМОЙИШГА ҚЎЙИЛДИ

Тутанхамоннинг мўмиёланган жасади кенг оммага намойиш этилмоқда. Қадимги Миср Фиръавнини кўришни истаганлар Африкага ташриф буюриб, унинг шаффоф шиша идишдаги мўмиёланган жасадини бемалол томоша қилишлари мумкин, дея хабар беради BBC News.

Шу пайтгача саёҳатчилар Тутанхамоннинг олтин тожи ва никобини кўришганди. Фиръавннинг мўмиёланган юзини кўриш фақат саноқли олимларгагина рухсат этилганди.

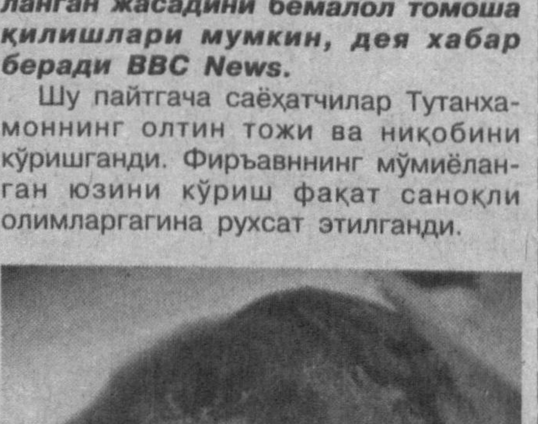

Эслатиб ўтамиз, Тутанхамон Миср тахтига эрамиздан аввалги XIV аср ўрталарида ўтирган. Лекин Фиръавн 17-18 ёшида номаълум сабабларга кўра ҳаётдан кўз юмган.

Салкам 3,5 минг йил қўл текизилмаган Тутанхамон қабри 1922 йил илк бор британиялик археолог Говард Картер томонидан топилиб, очиб кўрилган. Фиръавннинг қабридан чиққан буюмлар дунёнинг кўплаб давлатларида намойиш этилган. Мўмиёланган жасаддан ташқари, 130 га яқин тарихий буюмлардан иборат мазкур коллекция шу кунларда Лондонда ҳам намойиш этилаётир.

ЯНГИ КИТОБЛАР

Шоир Абдунаби Бойкўзиевнинг "Шарқ" нашриёт-матбаа АК

Бош таҳририятида чоп этилган янги китоби "**Дилхирож туйғулар**" деб номланади. Китобдан ўрин олган эссе, хотира ва бадиалар, бадиий-публицистик таҳлиллар, ҳаёт қувончлари ва ташвишлари тўғрисидаги кузатувлар, хат ва ҳажвиялар, самимий ҳазил ва мутойибалар тилининг равон ва ўзига хослиги билан ўқувчи эътиборини ўзига жалб этади.

Муҳаррир Қ.Қаюмов, бадиий муҳаррир М.Аъламов, адади 3000 нусха.

* * *

Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхона нашриётида

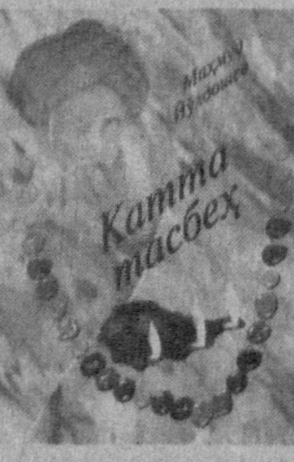

чоп этилган шоир Маҳмуд Йўлдошевнинг "**Катта тасбеҳ**" сарлавҳали китоби шеърият ихлосмандларига яхши тортиқ бўлди. Ундан муаллифнинг маънавий-руҳий мавзуда битилган туркум шеърлари ўрин олган. Шоир инсон қалбининг, маънавий оламининг манзараларини шеърий оҳангларда тасвирлашга, ҳаёт тўғрисида ўзи англаган ҳақиқатларни сиз билан баҳам кўришга ҳаракат қилади.

Муҳаррир Шукур Қурбон, рассом А.Турсунов, адади 1000 нусха.

* * *

Адабиётшунос олим Абдураҳмон Пиримқуловнинг "Фан"

нашриётида чоп этилган янги китоби "**Навоийни севган нозанин**" деб номланади. Унга жамланган "Жажжи ҳайратлар", "Ато рози эрса...", "Навоийни севган нозанин", "Чорам асбобин тузунг" каби илмий-бадиий, публицистик мақолалар ўқувчиларнинг қизиқиши ва баҳс-мунозараларига сабаб бўлади, деб ўйлаймиз.

Муҳаррир Маъмура Содиқова, масъул муҳаррир филология фанлари доктори Шуҳрат Сирожиддинов, адади 5000 нусха.

* * *

Кейинги йилларда самарали ижод қилаётган шоир Ўткир Хи-

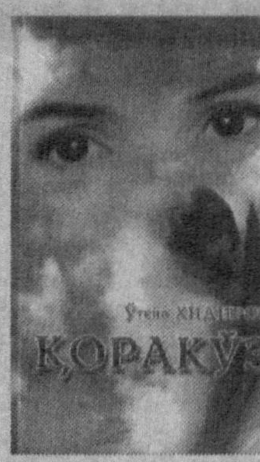

дировнинг Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилган ва ўқувчилар қўлига етиб борган янги "**Қоракўз**" китоби муаллифнинг турли йилларда ёзган энг сара шеърларидан жамланган. Уларни ўкир эканcиз, она-Ватан муҳаббати, болалик орзулари ва соғинчи каби самимий туйғулар вужудингизни қамраб олади.

Муҳаррир Башорат Отажонова, мусаввир Баҳриддин Бозоров, адади 1000 нусха.

* * *

Кўп йиллардан бери арузда баҳоли қудрат машқ қилиб кела-

ётган шоир Сулаймон Ҳайдарнинг мўъжазгина шеърий китоби "**Ўчмас шамчироқ**" деб номланади. Китобчага сўзбоши ёзган таниқли адабиётшунос олим Ортиқбой Абдуллаевнинг таъкидлашича, шоир "арузнинг нафақат шаклини, қофиялаш санъатию оҳангларини эмас, мазмунга боғлиқ ноёб сирларини, теран фалсафий руҳини, нозик қирраларини ўрганишга астойдил интилмоқда..."

Бу интилишнинг натижалари мазкур китобда ўз аксини топган.

Муҳаррирлар Икром Отамурод, Аҳмад Отабоев, адади 1000 нусха.

Қатра

ЯХШИЛИК

Кўча эшиги аввалига оҳиста, кейин уст-ма-уст тақиллади. Диванда ёнбошлаб, телевизор кўраётган Расул ижирғанибгина ўрнидан турди. Ким бўлдийкин-а шу тобда безовта қилган? Эгнига костюмини ташлаб ҳовлига чиқди. Кўнгли ниманидир сезгандай, аввалига аланглаб, уёқ-бу ёққа қаради. Сўнг бориб, дарвоза эшигини очди. Қаршисида ранги унниқиб кетган, кўзлари беморникидай ҳорғин бир киши турарди.

— Салом Расул, келишимни кутмаган бўлсанг керак, кўриб турибсанки, соғ-омонман, қайтиб келдим. Хурсандмисан...

Расулнинг аъзойи-баданига ўт илашгандек бўлди. Болаликдан бирга ўсган яқин дўстини танимай ўтирибди-я. Зоҳир бундан тўрт-беш йил аввал, савдода катта камомад қилиб, қамалиб кетган эди. Беш-олти ой муқаддам маҳаллада "Зоҳир у ёқда ҳам бир ишкал чиқариб, қамоқ муддати яна бирнеча йилга узайибди" қабилида гап тарқади. Расулнинг кўнгли ўрнига тушгандек бўлганди ўшанда. Чунки...

Иккала дўст савдо омборхонасида бирга ишлашар эди. Ҳар куни қанча мол кириб, қанчаси дўконларга тарқатилади. Ҳаммасини, миридан-сиригача ҳисоб-китоб қилиш керак. Пули келиб тушмаган бўлса, ҳеч кимга бир юмалоқ совун ҳам берилмайди.

Расул бир-икки марта бу қоидани бузди. Яқин оғайниларига насяга мол берди. Оқибати шу бўлдики, тафтишчилар омборхонани текшириб, катта камомад борлигини аниқлашди. Расул устамонлик қилиб: "Мен аввал ҳам қамалганман, бу гал энди аяб ўтиришмайди, камомадни сен бўйнингга ол, буёқда мен насяларни ундириб, сени тез кунда қутқариб оламиз", деганига Зоҳир лаққа тушди. Мана, оқибати — олти йил ўтириб чиқди.

Зоҳир уйига келиб дўстининг бошқа фирибгарлигини ҳам билиб олди. Расул "Зоҳиржонни қутқариб оламиз, шунга пул керак", деб унинг уйига борибди. Ота-онаси сигир-бузоқни, яна алланималарни сотиб, пулини унинг қўлига тутқазишибди. Уёқда тортган азоблари каммиди, Расулнинг бу ишига чидай олмай, бугун унинг уйига келган эди.

Бир зум довдираб қолган Расул тили айланмай бўлса-да ғудрангандай бўлди:

— Э, дўстим, сени ҳам кўрар кун бор экан-ку. Соғ-омон қайтиб келдингми, қани, юр ичкарига. Иккаламиз бир отамлашайлик.

— Раҳмат, ичкарига кириш қочмас, — деди Зоҳир ўзини босиб. — Ўзинг қалайсан, насяларни ундирдингми?

— Э, қайда, ноинсофлар тониб кетишди, биттасидан ҳам бир тийин ололмадим...

— Бир тийин ололмаган бўлсанг, мана бу данғиллама иморатларни нима ҳисобидан қурдинг, мана бу яроқлаб турган машинани қайси пулингга олдинг?

Расул нима дейишини билмай қолди. Ёлғонлари фош бўлаётганини фаҳмлаб, юзи чўғдай қизариб кетди.

— Э, қўй бу гапларни, ҳаммасини қарз кўтариб қилдим, кел, ичкарига кирайлик, ахир, минг йиллик қадрдонлармиз-ку! — У шу гапларни ялингандай бўлиб айтар экан, кўзларига ёш келгандай бўлди.

— Раҳмат. Мен сендан бир нима талаб қилиб келганим йўқ. Агар, ростдан ҳам қарзга ботиб кетган бўлсанг, ёрдам бермоқчийдим. Ота-онам бисотларида борини сотиб, сенга беришибди. Яна борсанг, ўлимликка асраб қўйишганини ҳам оласан, хўпми?...

— Ие, бу гапинг қизиқ бўлди-ку, — деди Расул сал дадиллашиб. — Сенга ёрдам қиламиз деб қанча пул сарфладик. Ўзимни у ёққа урдим, бу ёққа урдим, битта дўстим эди деб, ёнимдан ҳам анча сарфладим. Мени хафа қилма, жўра!

— Қилган яхшилигингни биламан, — кескин жавоб қилди Зоҳир, — ота-онамдан олганинг етмай, қариндошларимиздан ҳам йиққансан. Тўғри қилгансан, шундай иморатни қуришнинг ўзи бўлармиди...

Зоҳир шундай деди-ю бу нопок хонадон эшигидан қанча тез узоқлашсам, шунча яхши дегандай, катта кўча томон шиддат билан бурилиб кетди...

Расул уйга киришни ҳам, дўстининг ортидан боришни ҳам билмай, турган жойида серрайиб туриб қолди.

Гулчеҳра МУФТИЗОДА

"ШЧ" эълони

КЎТАРА САВДОГА МАРҲАМАТ!

Муҳтарам мижозлар!

Ҳар замон-ҳар замонда бошингиз айланиб, кўнглингиз озиб турадими? Аъзойи баданингиз қақшаб, қўл-оёқларингиз қалтираб турса ҳам керак? Балки вақт-вақти билан юрагингиз хуруж қилиб турар?

Ваҳима қилаётганимиз йўқ, биродар, сизнинг соғлиғингизни ўйлаяпмиз. Қаранг-чи, балким оёқларингиздаги қон томирлари торайиб, қон айланиши ёмонлаша бошлагану, сиз бундан бехабардирсиз?

Бу дунёда остреҳандроз деган расво касаллик бор, бир чирмашса, тамом, белингизни букиб ташлайди. Хўш, бунга нима дейсиз?

Ошқозонингизда касал борлигини биласиз, аммо парво қилмайсиз, сомсами, қовурдоқми, норинми, нима дуч келса, паққос тушираверасиз. Бунақада ошқозон бечорани илма-тешик қилиб юборасиз-ку.

Нима, бекор гап, тошни ҳам чайнаб, ҳазм қивораман, дейсизми? Унда жигарингиз қалай, бир томонга чўзилиб, бемаза қовундай сарғайиб ётган бўлса-я! Ўт пуфагингизга тош йиғилганини қобоқларингиз шундоққина айтиб турибди.

Билсак-билмасак, кейинги беш-олти йил ичида урологга кўринмагансиз. Ҳамма бало шунда! Биров эшитмасин, қулоғингизга айтаман — зудлик билан чора-тадбир кўрмасангиз, кўп дилхираликлар келиб чиқади. Марсга ракета қўндириш мумкин, аммо бу муаммони ракета учиришга кетган сарф билан ҳам ҳал қилиб бўлмайди.

Хуллас калом, муҳтарам биродар, бизнинг аптекага бир кириб ўтинг. Истаган дори-дармонингиз бор, йўғини йўндириб бўлса ҳам "ест" қилиб ташлаймиз. Пул жонингиздан айлансин, сандиққа босиб ётасизми? Ишнинг кўзини билган одамлар дори-дармонни аллақачон ғамлаб қўйишган. Келинг, бир қоп — ярим қоп олганга озроқ искиткамиз ҳам бор.

Оилавий кўтара савдо аптекаси

ЁНҒИННИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ҲАР БИРИМИЗНИНГ БУРЧИМИЗДИР

Азиз ҳамшаҳарлар!

Шу йил 15 ноябрдан 15 декабргача мамлакатимизда "Ёнғин хавфсизлиги" ойлиги ўтказилмоқда.

Ёнғин хавфсизлиги қоидаларига риоя қилиш орқали Сиз ёнғин келиб чиқишини бартараф қилган, давлат ва шахсий мол-мулкингизни, ўзингизнинг ва атрофингиздаги кишилар ҳаётини сақлаб қолган бўласиз.

Шу сабабли уйда, ишхонада ҳамиша эҳтиёт чораларини кўриш, болаларга ва катталарга ёнғиндан сақланиш қоидаларини муттасил равишда тушунтириб бориш лозим бўлади.

Электр, газ асбобларидан фойдаланишда уларнинг техник жиҳатдан созлигига эътибор беринг. Тармоққа уланишда хатога йўл қўйманг. Телевизор, радио, дазмол, магнитафон, газ плитаси, иситиш асбобларини назоратсиз қолдирманг.

ЮНУСОБОД ТУМАНИ ЁНҒИН ХАВФСИЗЛИГИ БЎЛИМИ.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91
Котибият — 136-56-50
Электрон манзилимиз: uzasziyoli@list.ru
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Санъат бўлими: 136-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55 Назм ва наср бўлими: 136-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Аҳмад ОТАБОЕВ
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 3334. Буюртма Г — 1048. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН